

Marguerite Yourcenar, traductora de Konstantinos Kavafis

Montserrat Gallart Sanfeliu

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

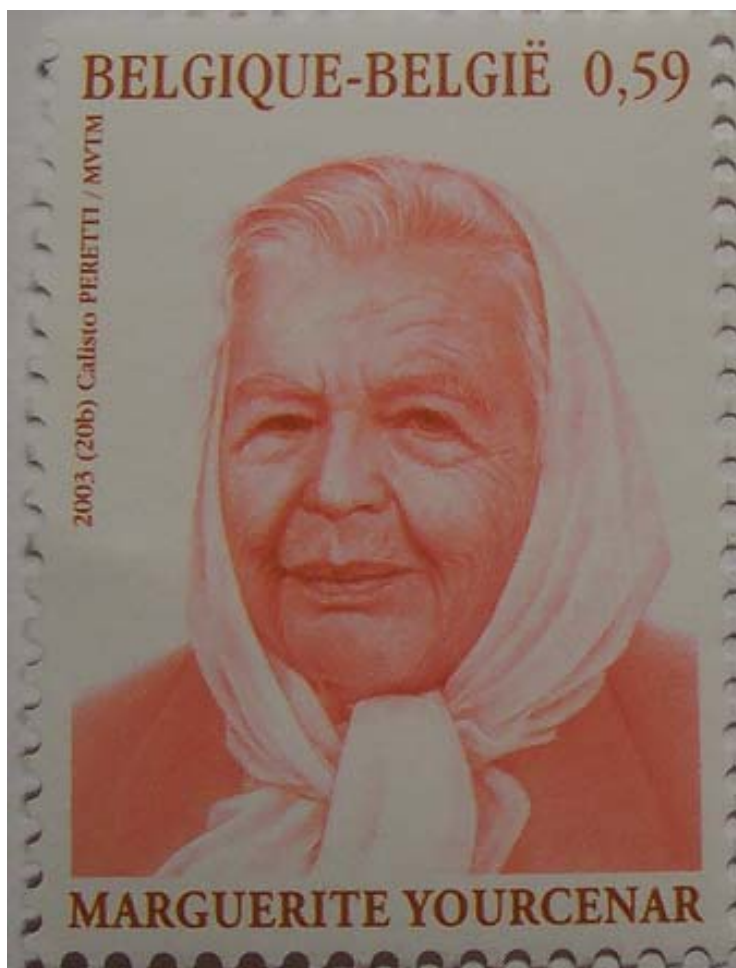
ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**MARGUERITE YOURCENAR,
TRADUCTORA DE
KONSTANTINOS KAVAFIS**

**Universitat de Barcelona
Facultat de Filologia**

IV.- Marguerite Yourcenar, la seva època i els seus àmbits de formació.

(Fig. 4). Segell belga commemoratiu
Del centenari del naixement de
Marguerite Yourcenar.

IV, 1. Indicacions biogràfiques

Entre les diferents possibilitats de presentar Marguerite Yourcenar, escollim fer-ho sota els aspectes de seductora i de dona seduïda, a partir del títol de l'obra de Jean Chalon: *Portrait d'une séductrice*.¹ Seguirem, doncs, un recorregut que comprendrà els éssers i indrets que van ser importants a la seva vida, a partir de la idea de la seducció que ella mateixa va protagonitzar o de la qual va ser objecte. A primer cop d'ull, qui vulgui evocar M. Yourcenar ha de tenir present tant l'abast de la seva obra com la polivalència, que li van fer conrear una bona diversitat de gèneres literaris; també el fet que va interessar un públic molt variat d'àmbit internacional i que, a hores d'ara, ja està traduïda a una trentena de llengües.

Marguerite neix a Brussel·les el 8 de juny del 1903, tot i que mai no tindrà la nacionalitat belga. A més del nom que va utilitzar tota la vida, la van batejar Marie Antoinette, Jeanne i Marie Ghislaine. El doble origen aristocràtic franco-belga que heretà dels seus progenitors també li va imposar un cognom molt llarg: Clenewerk de Crayencour i Cartier de Marchienne. La seva mare, Fernande, va morir al cap de deu dies del seu naixement. El seu pare, Michel, s'ocupà completament de la seva educació i va ser per a ella la principal font d'informació i de formació. Marguerite sempre va tenir el sentiment d'haver causat, en néixer, la mort de la seva mare i aquest "pecat", aquest sentiment de culpa, va condicionar una gran part de la seva existència i fins li va inspirar una obra panoràmica dels seus progenitors i dels avantpassats de la nissaga: *Le Labyrinthe du monde*, dividida en tres parts: *Souvenirs Pieux*, *Archives du Nord* i *Quoi? L'éternité*. Mai no va anar a l'escola, no va seguir un ensenyament secundari reglat ni completà cap carrera universitària. Senzillament, va tenir diversos instructors a casa, va començar a llegir molt aviat els escriptors clàssics -a deu i dotze anys ja sabia llatí i

---

¹ CHALON, Jean (1976) París, Éditions Stock, reeditada per Flammarion el 1992. Novel·la que ofereix l'extracte dels lligams entre Nathalie Barney i Liane de Pougy. Aquesta darrera edició inclou, precisament, una carta de M. Yourcenar a Nathalie, datada del 29 de juliol del 1963 des de Petite Plaisance (p. 11-14), que els seus agents literaris Marc Brossolet i Yannick Guillon van autoritzar. En un principi, la mateixa Yourcenar havia de participar en l'edició d'un recull dedicat a N. Barney, oferta que va declinar perquè se sentia incapaç de fer "aproximacions curtes", ja que tenia tendència a escriure més pàgines de les que hauria volgut. A la carta destaca que l'obra té la qualitat de la discreció -si és que té sentit parlar de discreció quan es tracta d'una vida agosarada- i que estableix amb molta precisió determinats aspectes i fets de la vida de Nathalie. Igualment li expressa la seva admiració pel fet que fos impermeable a les estratègies mundanes i a l'arribisme en una època i en una societat en què aquestes característiques eren predominants. En saber-la bona coneixedora de la regió de Bar Harbor, Yourcenar li explica com està la situació en aquest indret, com enderroquen algunes construccions notables i li diu que s'hi pot arribar a produir la destrucció de determinades espècies.

grec, ja podia llegir Aristòfanes- i va viatjar amb el seu pare a molts països. És de totes aquestes experiències que s'anà nodrint el seu esperit.

De ben petita, s'instal·là amb el pare i la seva mainadera, Barbe Aerts, al Mont Noir, residència de la seva àvia paterna, Noémie, que ella detestava perquè era una dona severa i distant.² Les fotografies de l'època ens suggereixen una criatura tancada i rebeca, amb un posat gairebé desafiant i un plausible món propi precoç. Al Mont Noir, avui anomenat Parc Départemental M. Yourcenar i esdevingut Centre d'Escriptors i de Traductors, la petita va passar una gran part de la seva infància en estret contacte amb la natura i els animals, la qual cosa li donà ben aviat un sentit profund i indefugible de la llibertat.

Barbe Aerts li va donar escalf físic, afecte i les manyagueries pròpies d'una mare o d'una àvia -en el seu cas absents- que sens dubte Yourcenar necessitava. La petita n'admirava "*les grands seins et l'ombre majestueusement belle*".³ Fou precisament amb ella que alguna cosa es desencadenà en la jove Marguerite en l'àmbit de la fascinació pel cos femení. Un bon dia de finals del 1911, aquesta mainadera fou acomiadada del Mont Noir d'amagat d'ella, amb l'excusa que freqüentava centres poc respectables i que s'hi enduia la menuda. Una hipòtesi que les biografies tenen en compte per aquest sobtat acomiadament és el fet que Barbe s'hagués trobat embarassada del pare de Marguerite. Després de la seva partença, la nena li va escriure en diverses ocasions, però només en va rebre una carta, datada del 1927, segons tots els indicis. Barbe va morir l'any 1968 sense arribar a saber mai que havia estat la mainadera i una mica mare de la primera Acadèmica. La desaparició d'aquesta cuidadora i la mort del gosset Trier -herència de la mare- van ser dos dels esdeveniments més significatius del període infantil de Marguerite, i van enfonsar la petita en una total desconfiança en relació amb els adults. Així ho explica la seva biògrafa, Michèle Goslar.⁴ Tenia un mig germà, setze anys més gran que ella, fruit d'un anterior matrimoni del seu pare, jove amb el qual mai no va arribar a establir veritables lligams afectius.

---

² El nom Mont Noir li ve dels nombrosos avets de color vert intens que el cobrien abans dels holocausts del 1914. Aquesta residència, espai d'afectes i de refusos, Marguerite la farà reviure mitjançant l'escriptura. Si és cert que els paisatges de la infància marquen per sempre l'esperit de les persones, l'escriptora tornarà sovint a La Flandre en els seus viatges i en els seus llibres.

³ YOURCENAR, M. (1988) *Quoi? L'Éternité*. París, Gallimard (p. 220)

⁴ GOSLAR, Michèle (1998) *Yourcenar. Biographie. Qu'il eût été fade d'être heureux*. Brussel·les, Racine (pp. 60-62).

El 1910 va fer la Primera Comunió, però quan, el 1916, el pare li va preguntar si volia ser confirmada, Marguerite va respondre que no. Malgrat tot, el fet religiós o l'espiritualitat resulten força rellevants alhora que poc convencionals en la seva vida, perquè, entre d'altres confessions, va deixar-se tocar també per la saviesa oriental.

El fet de no haver conegut la seva mare i d'haver estat formada, sobretot, pel seu pare, va privar M. Yourcenar de rebre d'ella el saber generacional femení, l'allunyà de les influències femenines heretades del segle XIX (que encara pesaven en la societat benestant de principis del XX) i li estalvià aquells codis de conducta i valors culturals tradicionals -els principals dels quals, pel que fa a la dona, eren un cert anonimat, una certa passivitat i, sobretot, el servei i la cura de la llar. De manera que va poder-se orientar cap a uns horitzons més amplis. Anys a venir, a la trilogia esmentada *Le Labyrinthe du Monde*, l'escriptora demostrarà una notable habilitat per transmetre les informacions i els detalls relatius a aquest segle XIX, del qual n'haurà rebut la llengua, l'educació i els costums, i del qual tanmateix comprendrà perfectament les limitacions. En aquesta vasta obra, que barreja biografia i crònica, parlarà de les persones que va conèixer i de les que no ha conegut però que imagina, i buscarà entre les fotografies i d'altres documents per tal de refer-ne els itineraris, per tal d'encerclar de ben a prop "la veritat". També hi presentarà la subordinació de la dona a la benvolença o a la maldat del seu marit, mentre intenta adoptar la perspectiva d'ambdues bandes, la masculina i la femenina. Hi trenarà la vida del seu pare amb la seva pròpia i fornirà experiències que els van marcar tots dos. En aquest fresc, els seus avantpassats són autèntics representants de la condició humana.

La mentalitat oberta del pare i la formació intel·lectual que li va donar van ser determinants en la consolidació del caràcter de Marguerite. La llibertat de pensament que Michel li transmeté s'oposava al conservadurisme religiós que regnava a Flandes i l'impulsà, sempre, a lluitar contra qualsevol immobilisme. El pare li afavoria la lectura, les visites als museus o l'assistència al teatre. Ell va ser la baula entre els dos segles i la persona que la va fer entrar al segle XX amb plena confiança, amb possibilitats més amples que les de moltes de les seves coetànies i amb un sentit de la llibertat també molt més ampli que li va permetre ultrapassar l'antic ordre de coses, fugir de la imatge de l'ideal femení de l'època i comprometre's ben aviat en el camí de la literatura. En relació a tot això, Marguerite escriu:

*Michel ne m'avait jamais fait de la moral. Il croyait qu'un être bien né ne fait pas le mal ou, s'il y tombe, s'en dégage vite. À l'intérieur de certaines limites, il avait raison. Mais il y avait en moi, venu de je ne savais où, un besoin inné, non seulement de m'instruire, mais de m'améliorer, un souci passionné d'être chaque jour un peu meilleure qu'hier.*⁵

Quan era a París, Marguerite freqüentava el saló literari *de la rue Jacob* (nº 20), que cada divendres coordinava Nathalie Barney,⁶ i que reunia escriptores com Colette o Renée Vivien. Amb elles, Yourcenar devia haver tastat els famosos entrepans de cogombre de Djuna Barnes,⁷ molt celebrats per les contertulianes. També anava sovint als cafès i als salons de té de la Rive Gauche, com el *Thé Colombin*, del carrer del Mont Tabor, al costat de l'hotel on s'hostatjava, el *Wagram*, situat al 208 de la rue de Rivoli. Aquests cafès eren, sobretot, el lloc de trobada de dones solteres i independents, que gosaven manifestar obertament els seus pensaments i les seves preferències en matèria d'amor i de sexe, que mostraven uns comportaments més autònoms i unes noves concepcions de la vida en una societat encara retrògrada i limitadora en la qual dominaven idees i actituds de submissió; aquestes dones se solien triar una vida afectiva i intel·lectual diferent i intentaven remuntar-se a una genealogia i a una autoritat femenines en la cultura, que els mancaven.⁸ Igual que M. Yourcenar, la majoria d'aquestes dones pertanyien a una classe benestant i havien estat educades en l'estudi de l'art, de la música i de la literatura. Bon nombre d'elles van refusar radicalment el model heterosexual, així com el destí d'esposes i mares que tradicionalment se'ls assignava, i es comprometeren en relacions homosexuals, duradores o més efímeres, com és el cas de Nathalie Barney que va fer bandera del seu lesbianisme i que, en els ambients femenins de París, era anomenada *l'Amazone*. Va tenir diverses relacions i una amistat molt duradora amb Djuna Barnes.

És cert que Marguerite Yourcenar va rebre del seu pare una educació que la predisposava a aquesta mena de pensament i de vida força liberal, però ho és igualment

---

⁵ YOURCENAR, M. (1988) *Quoi? L'éternité* París, Gallimard, col. Folio núm. 2161 (p. 249).

⁶ Originària d'Ohio, Natalie Barney va morir a 96 anys. Nascuda el 1876, morta el 1972. A partir de 1901, va tenir relacions amb Pauline M. Tarn, coneguda en l'àmbit literari com Renée Vivien.

⁷ Habitual dels mateixos salons literaris. Darrerament s'ha publicat una nova edició de la seva obra *Almanaque de las mujeres* (2009, en traducció d'Anna Sánchez Rué) que conté, a banda de les receptes dels esmentats entrepans, l'entrevista que Michèle Coste -la seva traductora al francès- li va fer el 1981, un any abans de la seva mort, unes guantes fotogràfies relatives a ella i al seu entorn, i algunes il·lustracions fetes per la mateixa Barnes. La introducció ofereix claus per a la interpretació d'aquest text ple de jocs de paraules i força críptic. La primera edició fou publicada a Dijon el 1928. Es tracta d'un interessant "divertimento".

⁸ El tipus de vida que aquestes dones duïen i els interessos que les guiaven van ser magníficament recreats en la novel·la de Mª Mercè Marçal, (1994) *La Passió segons Renée Vivien*. Barcelona, Columna.

que la seva joventut va coincidir amb tot un corrent de moda que exalçava el paganisme i anava contra la moral habitual, i és precisament en aquest sentit que Grècia tindrà una significació molt especial per a ella, no únicament com a seu d'un món i d'una civilització que ella ha estudiat en profunditat i que valora, sinó com a focus d'un paganisme ancestral vinculat a la reivindicació de l'homosexualitat. Tornarem a aquesta afirmació.

Cap a les primeries del segle XX, les solteres eren el contrari de la dona ideal. Representaven una desviació de l'ideal femení que tenia com a marc referencial una concepció concreta de l'amor, un determinisme fruit de la biologia i un codi de bellesa també força específic. La seva era una literatura en la qual abundaven els papers privats -diaris íntims i descripcions d'estats d'ànim i de sentiments-, però que no sempre era publicada. Cap d'elles no va tenir una vida senzilla i, per encarar-se a les dificultats, sovint van buscar recolzament en l'amor d'altres dones o d'alguns homes. Colette també va conèixer el saló literari de l'*Amazonie*. Havent estat durant molts anys sotmesa a un marit infidel, quan se'n divorcià, va escriure: "*Lui qui savait si bien ce qu'il faut que je fasse ... comment saurai-je maintenant où est le bien et le mal?*"⁹ I dedicà la seva obra *Nuit blanche* a la seva amant Missy. El model de dona independent que escapa del paper únic i restringit d'esposa i mare es desenvolupà, sobretot, als Estats Units i a Anglaterra, i a poc a poc va anar entrant a Europa. La construcció literària de la dona soltera ja pertany al segle XIX. El simbolisme i l'*art nouveau* van ser els moviments que van establir les bases de la dona perversa i captivadora. Els autors precedents lloaven la dona mentre no s'apartés del seu paper tradicional. Però en les millors novel·les del segle XIX les dones protagonistes s'allunyen, precisament, d'aquest tòpic de la dona a la llar. Dones conscients dels seus desigs sexuals i que viuen grans passions, i l'adulteri esdevé tema recurrent: Mme. Bovary, Nana, Mme. de Renal, Ana Karenina, La Regenta, Edna Pontellier i d'altres. Allò que totes aquestes heroïnes tenen en comú és que, malgrat la seva diferent actitud davant l'adulteri, totes resulten castigades d'una o altra manera, de vegades fins i tot amb la mort com a destí i expiació. Davant la impossibilitat de donar acompliment als seus desigs o precisament per alliberar-se'n, algunes se suïciden. Totes aquestes dones dels cercles literaris que esmentem van tenir una relació especial amb la solitud, ja sigui perquè l'haguessin triada voluntàriament o perquè els hagués tocat de viure la manca d'amor. Cap als

---

⁹ COLETTE (1997) *Claudine s'en va*. París, LGF.

trenta anys, Yourcenar també escriurà: “*Solitude ... Je ne crois pas comme ils croient, je ne vis pas comme ils vivent, je n’aime pas comme ils aiment ... Je mourrai comme ils meurent*”.¹⁰ Sembla que la mare de Marguerite hauria volgut aprendre el grec i el llatí i tenir més projecció, però que les circumstàncies la van obligar a renunciar-hi. Sortosament, a l’època en què M. Yourcenar va publicar la seva primera obra, *Alexis* (1929), ja havia estat obert un camí ben ample en matèria de llibertats femenines i París li refermà la voluntat de dedicar la vida a l’escriptura. Com a noia del seu temps, Marguerite va adoptar de seguida el tall de cabells à *la garçonne*, els vestits pantalons, les cigarretes. No va ser fins força més tard que es va vestir amb faldilles i vestits amples, amb jerseis gruixuts i els amplis mocadors, *foulards* i abrics que la van caracteritzar en endavant.

Potser va ser per manca de la seva mare que pogués donar-li confiança davant la vida que, un dia, mirant-se al mirall a l’edat de vuit o nou anys, es va declarar *existante* i *importante* i que, d’una manera conscient o mig inconscient fruit dels seus pocs anys, va fer una tria literària decisiva a la qual es dedicà sense defallir com a un sacerdoti la resta de la seva vida. Per a ella, la finalitat de qualsevol obra literària és escampar la bellesa i difondre la llum. Això explica el seu interès per l’ampli panorama de la cultura universal i fins i tot per la traducció. Sens dubte aquesta elecció va ser fruit de les lectures infantils que li van desenvolupar la capacitat d’abstracció, la imaginació, la sensibilitat i la reflexió, així com una correcció exemplar pel que fa a la bellesa formal del llenguatge i de l’expressió, que polia i polia constantment.

La relació entre Marguerite i el seu pare va ser mínima durant la seva infància. Més endavant, tampoc no va ser tan “ideal” com alguns estudiosos la presenten, perquè el pare “tenia els seus afers” i la filla passava les hores -sobretot les de la nit- esperant la seva tornada a casa, amb la mateixa inquietud i decepció que, anys a venir, esperaria debades un amor que la marcà profundament. La idea que M. Yourcenar es feia d’un pare és, poc més o menys, la següent:

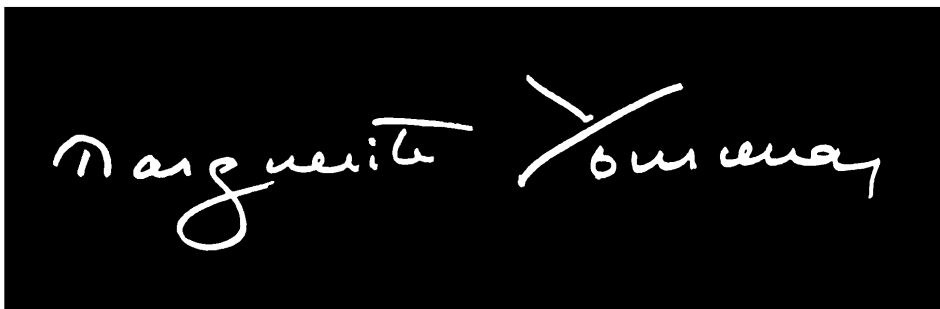
Voyons un peu les choses de près. Un père est un monsieur qui vous a eue comme fille, dans mon cas quand il avait quarante--cinq ans. Mettons que j’aie commencé à l’observer quand j’en avais, moi, sept. Toute sa jeunesse était derrière lui. J’ai dû la reconstituer par ses récits qui, heureusement, étaient assez abondants [...] On ne pense pas assez que ce père est un monsieur qui a sa vie à lui, ses aventures à lui, ses soucis à lui. Il est peut-être un très

---

¹⁰ YOURCENAR, M. (1974) *Feux*. París: Gallimard, col·lecció l’Imaginaire (p. 30). En traducció catalana de Montserrat Gallart Sanfeliu, FOCS, publicada a Barcelona per March editor (2007).

*bon père, mais la paternité ne le compose pas entièrement. Il y a bien d'autres choses que l'on risque d'oublier.*¹¹

Ell passava, com diem, el seu temps amb dones, o jugant i dilapidant el que li quedava de fortuna; però entre ella i Michel va aparèixer una forta complicitat literària a partir del moment en què la jove va decidir que seria escriptora. I aquesta relació es consolidà quan, efectivament, Marguerite va començar a escriure, perquè va ser ell qui li va obrir el camí, no solament a l'escriptura, sinó també a la publicació: *Les Charités d'Alcippe* i *Alexis*.¹² També va ser amb ell que va decidir el que en endavant seria l'anagrama, gairebé perfecte, del seu nom de professió: CRAYENCOUR-----YOURCENAR. Amb aquest nou nom, trencava amb els lligams aristocràtics de família, de la qual era una mica “ovella negra” per l'estil de vida que començava a escollir. Particularment es desvinculava del seu mig germà i dels valors heretats, entrava al regne de les lletres i s'investia del tot en una altra vida, la pròpia, sovint bohèmia, lliure i mancada de recursos materials, però plena de recerques singulars i del treball de creació constant per abastar la bellesa perfecta. Aquest canvi de nom pot ser vist com una “entrada en religió”. Més tard, va ser amb amb l'enigmàtic Marg Yourcenar que Michel va veure publicat -a la *Revue de France* de desembre 1929- una novel·la que ell mateix havia començat, intitulada *Le premier soir*.¹³ Senyalem, de passada, que Michel havia traduït un poema de l'escriptor moravi Comenius, *Le labyrinthe du monde*, i que va ser en homenatge al seu pare que ella donà al cap dels anys aquest mateix títol a la trilogia familiar ja esmentada.

¹¹ SAVIGNEAU, J. (1990) *Marguerite Yourcenar. L'invention d'une vie*. Paris, Gallimard (p. 66).

¹² YOURCENAR, M. (1956) *Les Charités d'Alcippe*. Liège, La flûte enchantée. Recull de poemes escrits entre el 1928 i el 1955 -40 pàgines. I (1929) *Alexis ou le traité du vain combat*. Paris, Sans Pareil.

¹³ Aquesta obra, juntament amb altres dos títols, *Conte Bleu* i *Maléfice* està editada a la col·lecció Folio de Gallimard des del 1993, amb el n. 2838, i traduïda al català des del 2005 per Montserrat Gallart Sanfeliu, tot i que pendent de publicació a Lleonard Muntaner, de Mallorca.

(Fig. 5). Signatura de l'escriptora.
Font: J. F. Octave, *M. Yourcenar, 193 av.*
Louise. Bruxelles (p. 44).

Marguerite explicava que la “Y” era una lletra que li agradava particularment, per la seva simplicitat i perquè es pot interpretar alhora com a cruïlla de camins i com un arbre amb els braços oberts, fet per aixoplugar tots els àmbits del coneixement. Igualment celebrava el seu nom, que representa alhora la flor i, segons el grec -μαργαριτάρι- una “perla”, que és nom de reina i alhora de noia del camp.¹⁴

Cap al 1926, al Midi francès, va conèixer un jove força particular, de nom Alexis, que ella estimà. Aquesta és una dada decisiva perquè va donar el nom al seu primer personatge literari important, *Alexis*, i anuncià allò que més tard seria una constant en la seva vida: sovint s’enamora d’homes que prefereixen els homes a les dones. Aquest és el seu gran drama existencial.

La publicació de l’*Alexis* és important no solament perquè ecarna el coratjós trencament amb uns esquemes força convencionals -la literatura de l’època no presenta en cap ocasió el tema que s’hi tracta, l’homosexualitat masculina que, tanmateix, amb un mestratge sorprenent si tenim en compte que, quan la va escriure, Yourcenar tenia vint-i-quatre anys, no és clarament referida en tota l’obra-,¹⁵ sinó també perquè aquesta creació va introduir Marguerite Yourcenar a les llistes d’escriptors francesos i perquè l’obra preconitza i anuncia la que, anys a venir, serà les *Mémoires d’Hadrien*: un llarg relat també en forma de carta, nova creació de la veu poètica d’un altre ésser, nou *portrait d’une voix*.¹⁶ Sovint és la mateixa escriptora que parla per boca del seu jove protagonista: quan ell diu, per exemple, “*Enfant, j’ai désiré la gloire*”, sentim la veu de la nena Yourcenar que, en mirar-se un dia al mirall, exclamà: “*Je suis. Je suis importante. Ces gens-là ne s’en doutent pas, mais je suis importante*”. També hi llegim “*Je crois que ces années de l’enfance ont déterminé ma vie*”, i comprenem...¹⁷ Tanmateix, *Alexis* és ambiciós però feble, mentre que ella és ambiciosa i forta. Moltes

---

¹⁴ GALEY, M. (1980) *Les Yeux ouverts*. París, Bayard éditions (cap 5, p. 56-65).

¹⁵ Probablement perquè la jove Marguerite ja abominava de qualsevol “etiquetatge”.

¹⁶ Expressat exactament així dins l’obra *Alexis*, (p. 14). De tota manera, el seu primer *portrait d’une voix* el trobem en la creació del vell Dèdal -que conversa amb la Mort- dins *Le Jardin des Chimères*, escrita el 1919, a setze anys, de la qual envià un exemplar a R. Tagore, escriptor que admirava.

¹⁷ YOURCENAR, M. (1929) *Alexis*. París, Gallimard (pp. 81 i 28 respectivament).

de les apreciacions que Yourcenar presenta a l'*Alexis* podrien haver-li vingut del seu pare, que afirmava:

*Rien d'humain ne devrait nous être étranger, car rien d'humain n'est véritablement insolite ou inacceptable. En matière de création littéraire, l'âge et el sexe sont des contingences secondaires.*¹⁸

El missatge de Michel seria, doncs, més o menys:

*Les goûts sexuels sont aléatoires. Les carambolages du hasard et du choix s'appliquent aussi bien à l'ordre charnel qu'à d'autres aspects de la destinée humaine. Ne perdons pas notre temps sur des différences de détail qui ne font que masquer à quel point nous sommes tous, pédérastes, hommes ou femmes, bisexuels ou hétérosexuels, profondément identiques.*¹⁹

El seu pare morirà el gener del 1929, moment en què ella es consagra com a escriptora amb aquesta publicació, que resulta un èxit. Un cicle es tanca, però ell haurà tingut ocasió d'admirar el que ella comença a esdevenir: "*Je n'ai rien vu d'aussi limpide qu'Alexis*", va declarar el pare en llegir l'obra.²⁰ Feliç un cop signat el contracte, al mars del 1929, Marguerite compra un gerro blau *Lalique* que sempre ocuparà un lloc d'honor a casa seva, i per a l'*Alexis* sempre tindrà un afecte molt especial.

*J'ai parfois le sentiment d'avoir fait une oeuvre infiniment plus audacieuse qu'on ne l'a vu, presque sans compromis avec aucun préjugé.*²¹ I: *En se dégageant des points de vue de son milieu, il est el premier personnage de mes livres à faire -modestement et dans un domaine restreint- son Oeuvre au Noir.*²²

La seva traductora al grec modern, Ioanna Hatzinikolí, que la coneixia prou bé, la defineix sovint com una dona veritablement intel·ligent, enamorada i apassionada de la bellesa, de la vida, de l'Ἔπος i, sobretot, de la llibertat; diu que Yourcenar tenia predilecció per les coses senzilles i discretes però belles; que malgrat el seu posat sever, digne i distant, era un ésser càlid, d'una bondat extraordinària, alhora que feble i fràgil; que estimava els animals -després de la pèrdua de Trier, va tenir altres gossos-, les plantes, el planeta, però que, de vegades, es mostrava pessimista a causa de la incúria

¹⁸ YOURCENAR, M. (1974) *Souvenirs pieux*. París, Gallimard. B. de la Pléiade (pp. 707-949).

¹⁹ SARDE, Michèle (1995) *Vous, Marguerite Yourcenar. La passion et ses masques*. París, R. Laffont (p. 68)

²⁰ A *Les Yeux Ouverts*, M. Yourcenar explica que, després d'haver llegit l'*Alexis*, son pare deixà una petita nota personal escrita dins el llibre de la *Correspondance* entre Alain Fournier i Jacques Rivière - que llegia en aquell moment-, que deia exactament aquestes paraules i que ella casualment va trobar.

²¹ YOURCENAR, M. (1995) *Lettres à ses amis et quelques autres*. París, Gallimard. Carta a Jean Lambert, 23 setembre 1956 (pp. 153-155).

²² YOURCENAR, M. (1995) *Lettres à ses amis et...* París, Gallimard. Carta a Lucienne Serrano, 12 febrer 1977 (p. 700).

dels homes. És prou coneguda la relació de comparació que establia entre la creació literària i la fabricació del pa, en el sentit que tots dos necessiten que reposi la “pasta” abans d’obtenir-ne un producte saborós. Hatzinikolí afegeix:

Mai no s’hauria pogut enamorar d’un burgès; no haurien tingut res a dir-se. Se sentia fascinada i atreta per la gent especial perquè ella mateixa era algú especial, complex. I s’interessava molt més per l’erotisme -per la sensualitat- que pel sexe.²³

Yourcenar va ser sensible a les grans problemàtiques del seu temps a les quals va dedicar una mirada atenta i, moltes vegades, un testimoni literari en diversos assaigs, i va superar les limitacions estrictament humanes -en particular la del dolor de l’ànima- convertint-les sovint en objecte de la seva fantasia i de creació literària; els exemples més evidents són *Feux* i *Le coup de Grâce*.²⁴ Bertrand Russell afirmava: “Tres passions senzilles però extraordinàriament fortes han governat la meua vida: el desig d’amor, la recerca del coneixement i la pietat absoluta pel sofriment de l’espècie humana”. Marguerite Yourcenar completarà: “Una única diferència, jo hauria dit: pel sofriment dels éssers vius”.²⁵

Fugint de la primera guerra mundial, s’estableix amb el seu pare a Anglaterra durant un període de catorze mesos. La bellesa del seu cos va seduir un cosí més gran que no tenia res de bell. Aquest primer contacte carnal d’iniciació amb l’altre sexe devia deixar una certa petjada en la seva sensualitat adolescent, no pas pel fet que més endavant li hagués provocat inhibició, sinó perquè, després d’ell o gràcies a ell, va ser conscient que per a ella “*la volupté devait être indissolublement liée à l’idée de la beauté*”,²⁶ idea que ja tenia el seu origen en la imatge que tantes vegades havia vist en els torsos de les estàtues gregues i que aniria esdevenint una condició *sine qua non* i una exigència pel que fa a la sensualitat en les seves relacions futures. És el mateix sentiment que va experimentar Kavafis i que deixà palès als seus poemes, com ja veurem.

Aquesta primera experiència, unida a un breu intent de contacte carnal amb una tal Yolande,²⁷ -adolescent que s’embarcà amb el grup de Yourcenar i que estudiava a les

---

²³ Vaig conèixer Ioanna Hatzinikolí el mes de novembre de l’any 2000 a Salònica, al llarg d’un congrés que la Universitat Aristòtil organitzava sobre M. Yourcenar i que aquesta traductora i editora inaugurarà. Durant aquells quatre dies, vaig tenir l’avinentsa i la sort de parlar llargament amb ella, que em forní un gavadal de dades utilíssimes per a la meua incipient recerca.

²⁴ YOURCENAR, M. (1936) *Feux*. París, Grasset, i (1939) *Le Coup de grâce*. París, Gallimard.

²⁵ *Sources II*, Fons Yourcenar a Harvard. MS Storage 265.

²⁶ YOURCENAR, M. (1988) *Quoi? l’éternité*. París, Gallimard. col. Folio n. 2161 (p. 267).

²⁷ Op.cit. (p. 264)

Dames Angleses de Bruges- que va tenir lloc al llarg del viatge a Anglaterra, ens forniria la pista de la bisexualitat natural de Marguerite Yourcenar o, si més no, del fet que en la vida va escollir estimar d'una altra manera. Altre cop ve a tomb una part dels referiments orals de Ioanna Hatzinikolí: “*No cal que ens preguntem per què. Aquestes coses passen; són inherents a la naturalesa humana; i s’han d’agafar tal com venen*”. En tot cas, Yourcenar va tenir sempre una concepció molt oberta de l’amor, que no exclouia en absolut “l’amor grec”, i la constel·lació d’éssers que van viure aquesta mena d’amor -reflex de personatges i situacions que ella havia conegut i viscut al seu propi entorn- és present a tota la seva obra literària: *Alexis, Le Coup de Grâce, Denier du Rêve, Nathanaël, Mishima, Hadrien, Feux, Zénon*.

Però el que és veritablement interessant en la seva creació és el fet que, fins i tot si les components íntimes de la seva personalitat es troben presents en molts dels protagonistes de les seves obres, la dimensió que aquests abasten les ultrapassa considerablement. En una carta al doctorand Simon Sautier, Yourcenar escriu:

*...La seule liberté sexuelle totale, si liberté il y a, serait celle du bisexuel, ou, à un niveau tout autre, la renonciation presque complète du Zénon de la fin, renonciation si entière qu’il ne prend pas même la peine de s’en faire une règle, et prend comme elles viennent certaines expériences sensuelles sans y attacher d’importance. Mais je ne vois pas en quoi l’homosexuel se distingue par le goût de la beauté. [...] L’homosexuel qui s’enthousiasme pour un beau garçon qui passe me semble ni plus ni moins sensible à la beauté que le monsieur qui s’extasie sur le galbe des jambes des jolies filles.*²⁸

Més endavant, en una nota explicativa d’aquesta mateixa carta, defineix la sexualitat de bon nombre dels seus personatges, entre els quals Hadrien i Zénon, com una “*sexualité fluïde et en partie déterminée dans ses choix par les incidents de la vie*”. Per tant, “ocasional i fluïda”.²⁹

El 1922 viatja a Itàlia amb el seu pare. Ningú no ignora fins a quin punt és important la descoberta d’Itàlia per a la seva escriptura. Estant a Roma, visita Villa Adriàna, contacte que serà decisiu de cara a la confecció d’una de les seves obres majors de maduresa, *Mémoires d’Hadrien*.³⁰ Marguerite sostenia que tot el seu destí literari s’havia forjat en els projectes dels seus vint anys, molts dels quals tenien el seu origen

---

²⁸ YOURCENAR, M. (1995) *Lettres à ses amis et quelques autres*. Paris, Gallimard. Carta a Simon Sautier (pp. 461-467).

²⁹ Op. Cit. (p. 476).

³⁰ YOURCENAR, M. (1951) *Mémoires d’Hadrien*. Paris, Plon.

en aquesta visita a Villa Adriana, i que aquest destí estava basat en la necessitat que sentia de no deixar abandonats els personatges que havia imaginat, als quals desitjava donar una missió reeixida. *Hadrien* és l'emperador pacifista, model de saviesa i de grandesa humana, que tenia Grècia com a epicentre de cultura i que es considerava fillhel·lè al cent per cent. Un home violentament emotiu -professà un culte commovedor a Antinous durant nou anys- i amb una visió del món optimista i daurada, més optimista i daurada de la que va tenir-ne Zénon (*Oeuvre au Noir*)³¹ - perquè el seu món antic era més jove que el del segle XVI i havia conegut menys horror i menys tragèdies. És l'emperador d'una època de canvis profunds, que comença el seu relat no pas des de l'aurèola del poder sinó com a home que s'acara a la decrepitud i a la mort. Pessimista i, tanmateix, ésser lúcidament optimista. Ell havia pogut donar una nova i duradora estabilitat al món, mentre que per a Zénon això no va ser possible. Yourcenar solia crear personatges dels quals podia aprendre alguna cosa i en els quals els aspectes d'ombra eren tan importants com els de claror, personatges que no abandonava del tot un cop acabada l'obra. Els dos que ara esmentem són éssers intel·ligents que tenen la passió de servir i una visió metafísica de la vida i del món. Com la mateixa Yourcenar: "*La seule vertu, celle d'être modestement utile*". Desig que també havia estat el de Sèneca, saber treure partit d'un mateix i millorar el món.

Cap al 1928 viu una experiència emocional dolorosíssima amb un editor del qual ha quedat sorpresa, André Fraigneau, "*l'homme que j'ai aimé plus que Dieu*".³²

Probablement ell la va seduir per la seva bellesa viril, aquella bellesa grega, l'única capaç de torbar una dona com Marguerite i, sobretot, per les seves mans:

*Tu pourrais t'effondrer d'un seul bloc dans le néant où vont les morts, je me consolerais si tu me légais tes mains. Tes mains seules subsisteraient, détachées de toi, comme celles des dieux de marbre devenus poussière et chaux de leur propre tombe. Elles survivraient à tes actes, aux misérables corps qu'elles ont caressés;*³³

però, des del primer moment, ell se la mirà amb ull crític, tal com acostumava a fer amb les representants del "sexe feble". M. Yourcenar el va visitar al seu despatx per proposar-li la publicació d'una de les seves primeres obres, *La nouvelle Eurydice*.³⁴ En aquella època, tots dos somniaven en la glòria i la grandesa. Marguerite admirava la

---

³¹ YOURCENAR, M. (1968) *Oeuvre au Noir*. París, Gallimard.

³² GOSLAR, M. (1998) *Yourcenar, biographie*. Brussel·les, Racine (p. 121).

³³ YOURCENAR, M. *Feux*, (1974) París, Gallimard, col·lecció L'imaginaire (p. 71)

³⁴ YOURCENAR, M. (1931) *La Nouvelle Eurydice*. París, Grasset.

bellesa en ell; André, en ella, la intel·ligència. Michèle Sarde descriu així l'encontre entre Yourcenar i Fraigneau:

Il s'est levé pour vous accueillir [...] Il vous toise. Vous levez vers lui un regard qui, sous peu, se chargera de prière. En un éclair, une fulgurance, vous entrevoyez le pire. Le désir incurable de souffrir se fiche en vous comme un clou tandis que le plaisir trouble de tourmenter s'éveille et monte en ce futur adepte d'Hitler.³⁵

Perquè, més tard, Fraigneau va esdevenir col·laboracionista. Amb les dones té èxit però per a ell només representen el pretext per venjar-se dels homes que no l'estimen prou. Per tant, se sent adul·lat per l'interès i l'amor que li professa Marguerite, una dona que pressent excepcional en el talent, però que ell no estima. Fraigneau és un home sense escrúpols, terriblement fred i calculador. Sovint se l'endu a establiments d'ambient, on la deixa sola, demostrant-li en tot moment la seva capacitat de fer "conquestes masculines" mentre ella, senzillament, mira. I passarà nits senceres desitjant-lo i esperant-lo debades, tal com, quan era petita, als vespres esperava el retorn del seu pare. I ell, com a autèntic narcisista, malaltís, mediocre i limitat, només farà que examinar el dolor que li causa i tractar-la com qualsevol interessat estudiaria l'agonia d'un animal en un laboratori.

A causa de tot això, Marguerite sofrirà atroçment en la seva carn i en la seva ànima de no poder seduir l'únic ésser que ella creu capaç de donar-li la felicitat que busca des de l'adolescència. Si hagués obtingut el seu amor, hauria demostrat -o s'hauria demostrat- que podia fer-se estimar per un home que estimava els homes, fet que hauria resultat important i decisiu en el seu cas, perquè l'hauria assemblada definitivament a Jeanne Bricou, Jeanne de Vietinghoff, el seu ídol, el seu model, que, efectivament, havia aconseguit fer-se estimar i respectar per Conrad, el seu marit, igualment homosexual. Però a Jeanne i al que va representar per a Marguerite hi tornarem d'aquí a unes quantes pàgines.

Després del seu fracàs amb Fraigneau, Marguerite no tornarà a parlar amb ell, passarà molt temps sense poder escriure i no retrobarà una part de la passió que la va devorar durant aquest període fins al final de la seva vida, i precisament amb un altre homosexual, Jerry Wilson, que acceptarà de bon grat dedicar-li uns quants mesos a

---

³⁵ SARDE, M. (1995) *Vous, M. Yourcenar. La passion et ses masques*. París, R. Laffont (p. 122).

l'any -l'interval que la seva professió de fotògraf li permet- i que l'estimarà amb un amor tendre i intel·ligent.

Marguerite Yourcenar va tenir ocasió de ponderar la vanitat i la futilitat dels lligams. Del Fons Yourcenar a Harvard seleccionem aquestes consideracions extraordinàriament lúcides, que va escriure convençuda que només el sofriment val la pena de ser viscut:

*Ne t'attache pas. Ne t'attache jamais. Tu rencontreras dans la vie trop de servitudes pour t'en forger librement et au hasard sans savoir où te mènera l'engagement pris. Le malheur est qu'il faut avoir été souvent et beaucoup attaché pour savoir le prix de ne pas l'être.*³⁶

Però igualment reconeixerà que “*celui qui ne s'attache pas ne connaît jamais que le plus superficiel des êtres*”. Tot aquest dolor li donarà més tard la capacitat creativa que va produir obres com *Feux, Les songes et les sorts*³⁷ o *Le coup de grâce*, obres que transformen i ultrapassen la decepció amorosa que tot just acabava de protagonitzar.

Precisament va ser André Fraigneau qui li va presentar l'altre André³⁸ de la seva vida: Andreas Embirikos. Fixem-nos una mica en l'etimologia del nom: Άνερ-ανδρός, “L'home”, “la virilitat”, que Yourcenar veia com el complement del “femení”, de l'ideal, tot i que sovint no s'arribi a materialitzar.

Fill d'un ric armador grec i dos anys més gran que Marguerite, Andreas Embirikos era, com ella, un cosmòpolita. Es va sentir atret per la ideologia de la Revolució de 1917, va fer estudis de filosofia a la Universitat d'Atenes i el 1926 començà a treballar a París amb René Laforgue en el psicoanàlisi. Des dels anys vint, França s'havia precipitat cap a aquesta nova ciència que havia suscitat tota una revolució estètica, amb un augment de l'interès pels somnis, els mites i les manifestacions del “Jo” profund. El món ja saludava l'arribada del surrealisme, que pretenia canviar la vida i transformar-ho tot. De retorn a Grècia el 1931, Embirikos es va posar al front de l'empresa naval familiar que més endavant va abandonar, per raons ideològiques, al moment en què els obrers van anar a la vaga. Després d'això, es va dedicar exclusivament a la literatura i al psicoanàlisi. Tenia unes qualitats humanes extraordinàries i s'havia proposat ajudar - amb els seus coneixements de psicoanàlisi- les persones que passessin per tràngols o afliccions, a qui tractava de transmetre una part de la seva força per tal de reconciliar-

---

³⁶ *Sources II* Fons Yourcenar a Harvard. M.S. Storage 265.

³⁷ Fem constar la deficient traducció del títol d'aquesta obra al volum de SANTA, À. (2005) *Els desordres de la carn i la pau de l'esperit*, ja que s'hi diu (p. 25) *Els somnis i les malediccions*, quan el que cal dir és *Els somnis i els atzars (o destins)*.

³⁸ De menuda, Yourcenar ja havia batejat de manera premonitòria amb aquest mateix nom el seu primer nino articulat: *Quoi? l'éternité* (p. 202)

les amb la vida. Al moment en què Yourcenar va conèixer Embirikos, estava, com el personatge de *Kâli* de les *Nouvelles Orientales*, dividida en l'ànima i el cos, sense que cap passió no l'hagués habitat sencera i amb una meitat d'ella mateixa que mai no havia pogut deixar de sofrir. Deixant de banda la significació de “visitar les arrels de tot”, el seu viatge a Grècia era el pretext per exorcitzar l'absència o el refús d'aquell que ella estimava i que la menystenia.

La idea que Dimitri Anàlisis³⁹ té del lligam que Yourcenar va mantenir amb Embirikos és que es va tractar d'una relació íntima i carnal -perquè el desig d'un home que refusa no impideix fer l'amor amb d'altres-, però que això no era el més important. Sí que va ser significatiu el fet que Embirikos buscava -probablement- “*une femme exceptionnelle, une sorte de muse*”⁴⁰ i que, durant un temps, Marguerite Yourcenar va representar aquest paper en relació a ell. Però ja sabem que Yourcenar sempre va ser críptica en matèria de sentiments.

Amb molta probabilitat, quan Marguerite se'n va anar a Grècia amb Andreas Embirikos,⁴¹ tocada i ferida com se sentia després de tot l'afer Fraigneau, no es proposava seduir-lo. En aquells moments,

*Embirikos incarne l'idéal intellectuel et humain de la vieille Europe. Vos routes se croisent au moment où il revient de France après un assez long séjour. Il est poète, philosophe, mythologue, psychanalyste. Vous êtes écrivain, passionnée de mythes et de la Grèce des livres. Vous êtes aussi une malade de l'âme qui a besoin d'un psychiatre autant que d'un amant [...]Vous avez trente ans. Vous êtes sensuelle, intelligente, exceptionnellement douée et cultivée, avide de séduire et d'être séduite. Vous êtes aussi une femme blessée à mort par un échec amoureux qui se solde par une inquiétante névrose obsessionnelle. Si Andreas cherche une muse, vous avez besoin d'un ami ouvert et sensibilisé aux maladies de l'âme, qui vous aide à guérir et à repasser de l'autre côté du miroir.*⁴²

En tornar de Grècia, el 1936 Yourcenar publicarà *Feux*,⁴³ precisament amb l'editor Grasset i dedicarà aquest recull “à *Hermès*”, que no és sinó el primer André, com a

---

³⁹ Poeta grec pròxim a Embirikos que va aportar testimoni de l'estada de M. Yourcenar a Grècia a la primera biògrafa de l'escriptora, Josyane Savigneau.

⁴⁰ SAVIGNEAU, J. Op. Cit. (p. 110)

⁴¹ I no pas amb André Fraigneau, com afirma Àngels Santa en la seva publicació: SANTA, À. (2005). *Marguerite Yourcenar. Els desordres de la carn i la pau de l'esperit*. Lleida, Pagès editors (p. 24). Fraigneau va ser, precisament, l'intermediari que els va presentar i posar en contacte perquè ella trobés Embirikos en arribar a Grècia.

⁴² SARDE, M. Op. Cit. (pp. 189 i 191).

⁴³ YOURCENAR, M. (1936) *Feux*. París, Grasset.

resposta a la seva novel·la *L'irrésistible*.⁴⁴ Una petita diferència: Fraigneau només crea personatges que se li assemblen, Yourcenar, amb un domini constant de l'estratègia de desaparició, manifesta una particular aptitud per dissimular-se darrera dels seus protagonistes absolutament variats i diferents, bon munt de vegades personatges mítics, perquè són els que més bé forneixen models objectius i absoluts de conducta humana. Aconsegueix dominar, sublimar i superar la desgràcia del seu refus i, en conseqüència, abasta la grandesa -humana i literària, la universalitat, l'atemporalitat- que Fraigneau no coneixerà mai. Grècia i aquell amant generós havien ajudat Marguerite a tornar-se a omplir de vida i, en endavant, ja no hi haurà res que la faci recular. A Embirikos dedicarà les seves *Nouvelles Orientales* gestades al llarg del creuer compartit per les illes gregues i per Istambul.⁴⁵ I, al cap de molts anys, es dolrà de la seva mort en una carta a Nicolas Callas, del setembre del 1975:

*J'ai été très touchée qu'à votre retour de Grèce vous ayez pensé à m'apprendre la mort récente d'André Embirikos. Il emporte avec lui une bonne part de notre vie passée dont il était inséparable. Je l'aimais beaucoup, en dépit du fait que je ne l'avais pas revu depuis 1939 et qu'il avait, semble-t-il, depuis, refusé tout contact, enfoncé qu'il était dans ses écrits et ses songes à lui.*⁴⁶

Aquest viatge a Grècia, decisiu per al guariment psicològic de Marguerite Yourcenar, ho va ser també a nivell literari, perquè és, com ja hem apuntat, a la base d'algunes de les seves millors creacions, sense excloure'n la traducció dels poemes de Konstantinos Kavafis, amb la poesia del qual va entrar en contacte, precisament, gràcies al cercle d'amics atenesos que freqüentava Embirikos. Un dels seus membres era l'escriptor i estudiós Konstantinos Dimaras, professor a La Sorbonne. Ell li va llegir, per primera vegada, els poemes de l'alexandrí que acabaven de ser publicats i que la van seduir del tot. Immediatament en va voler fer la traducció, tasca que van abordar plegats.

Significativa en la joventut de Yourcenar va ser l'obra de Romain Rolland *Au-dessus de la mêlée*, que representava una alenada d'aire pur en l'atmosfera de *chauvinisme* ofegador que seguí la segona Guerra Mundial. Més que un llibre, li va ser una guia d'on pouar lliçons de pacifisme i de tolerància. També li mereixien admiració i respecte Octave i Remo Pirmez, oncles de la seva mare. Els veia com a "intel·lectuals", homes

---

⁴⁴ FRAIGNEAU, A. (1935) *L'irrésistible*. París, Grasset.

⁴⁵ YOURCENAR, M. (1938) *Nouvelles Orientales*. París, Gallimard.

⁴⁶ YOURCENAR, M. (1995) *Lettres à ses amis et quelques autres*. París, Gallimard (pp. 610-611).

que no s'ocupaven només dels propis negocis o fortunes, sinó que procuraven fer-se una opinió del món que els envoltava i elevar-se en el conreu de les idees. Els va dedicar un nombre considerable de pàgines de la primera part de la seva trilogia, *Souvenirs Pieux*. De Remo, que morí violentament als 28 anys, en digué:

*Il a éprouvé une profonde sympathie, une profonde pitié pour la situation du monde, pour la vie humaine en général, pour les malheurs de l'être humain, pour tout ce qu'il faudrait améliorer ou réparer dans l'ordre des choses.*⁴⁷

Poc abans que esclatés la segona Guerra Mundial, Marguerite Yourcenar havia previst passar un temps a Grècia o fixar-hi la seva residència. Hi havia iniciat una relació d'amor-amistat amb Lucy Kyriakós -casada amb un cosí de Dimaras- entre 1932 i 1939. El cercle d'amics del qual acabem de parlar formava el grup dels *joyeux vivants*, que només es prenien seriosament la passió i els plaers. Però l'atzar va fer que Giraudoux no li obtingués el lloc de treball que li havia promès a l'Institut Francès d'Atenes i que el 1937 conegués una dona que li va fer canviar el curs de la vida: l'americana Grace Frick. Marguerite encara va celebrar el Cap d'Any de 1939 al Tirol amb Lucy, que no tornaria a veure perquè va morir el 1941, durant el bombardeig de Yánnena per part de les tropes alemanyes. Des del punt de vista de Marguerite Yourcenar, Lucy Kyriakós reunia diversos trets captivants: d'una banda, estava casada amb un homosexual, fet que nodria l'imaginari de Marguerite com ja ho havia fet la parella formada per Jeanne de Vietinghoff i Conrad; de l'altra, és de suposar que igualment jugava un paper important la majestuositat que en general emana de qualsevol dona grega -del seu posat-, perquè ja sabem fins a quin punt Marguerite era sensible i receptiva a la bellesa física. La dona grega sembla exhalar un perfum diferent, una calidesa particular, potser heretades de l'Àsia Menor. Cal haver vist ballar les dones gregues i orientals per comprendre de què estem parlant. La dona grega és plena de vitalitat i d'energia, i constitueix el símbol de la mateixa Grècia.

Mentrestant, el poeta Jean Paul de Dadelsen⁴⁸ també s' enamorà de Marguerite tot i que sabia que un altre n'habitava els pensaments. En la correspondència que van intercanviar entre els anys 1939 i 1941, solia anomenar-la *Chère Perle parmi les muses*

---

⁴⁷ YOURCENAR, M. (1973) *Souvenirs Pieux*. París, Gallimard (pp. 810-880 del volum *Essais et Mémoires*).

⁴⁸ Nascut el 1913 a Strasbourg de família protestant, és autor de *Jonas* i d'altres reculls de poesia i va viure gairebé tota la vida a Alsàcia. Morí el 1957.

i *Chère princesse aztèque*.⁴⁹ El precedent contacte de Marguerite amb Embirikos i la relació que hagués pogut establir amb Dadelsen ens podrien fer pensar que la seva va ser una particular condició femenina. Era una gran intel·ligència i un gran esperit, un ésser singular que, evidentment, s'havia de realitzar d'una manera singular. En tot cas, l'evolució de Dadelsen al llarg de la segona guerra va ser més noble que la de Fraigneau; el primer passà a Londres i esdevingué un grand resistant. André Fraigneau va fer dos viatges a Alemanya i es va anar situant progressivament entre els "col·laboradors". Tinguem present que el 1933 Hitler havia estat nomenat canceller...

El 1934, l'any abans de la trobada amb Dimaras i, de retop, amb Kavafis, M. Yourcenar, sensible a tots els aspectes i esdeveniments de la vida que l'envoltava, va publicar *Denier du rêve* -redactat entre 1932 i 1933-, que presentava l'adveniment del fascisme a Itàlia i que reprengué, en part, en una obra de teatre posterior, *Rendre à César*, una mena d'advertiment contra el futur.⁵⁰ En un article força anterior, *Diagnostic de l'Europe*, aparegut a la Revista de Ginebra (1928), presentava l'època de relativa estabilitat de què gaudia Europa i que permetia conrear grans expectatives. En els seus anys de maduresa, l'autora va afegir a aquest article una nota que contradeia aquestes esperances, ja que amb els anys s'havien revelat completament falses:

*Je n'avais pas pu imaginer la tragédie écologique qui allait éclipser toutes les autres...; les crimes politiques monstrueux et les génocides par tout dans le pays...; l'effroyable vague d'inculture causée par les médias et renforcée par un sentiment d'inutilité et d'à-quoi-bon.*⁵¹

L'any 1937, a l'hôtel *Wagram*, Yourcenar coneix Grace Frick, que la convida a Amèrica amb l'excusa de fer-li conèixer un país que ella encara no ha visitat. M. Yourcenar se n'hi va el 1939 i no tornarà a Europa fins el 1951. Enrera han quedat el continent i les persones que estima i, durant el temps que li cal per a l'adaptació, sofrirà un cert estat depressiu. L'inici de la segona guerra i aquesta dona americana van modificar, doncs, el seu destí i li feren passar una mena de prova iniciàtica prèvia a la realització de la seva obra de maduresa. Van ser la base indiscutible de la mateixa.

---

⁴⁹ Segons que explica Michèle Sarde, (1995) *Vous, Marguerite Yourcenar. La passion et ses masques* París, Robert Laffont (pp. 296-300).

⁵⁰ YOURCENAR, M. (1934) *Denier du rêve*. París, Grasset. Reescrit entre 1958 i 1959 i publicat per Plon, i definitivament per Gallimard el 1971. En traducció catalana de Montserrat Gallart Sanfeliu, publicada el 2006 a Barcelona per Edicions del 1984.

⁵¹ GALEY, Matthieu (1980) *Les yeux ouverts*. París, Bayard éditions (pp. 293-300).

Aquella dona aparentment feble a qui agradava viatjar i que venia d'una classe benestant es proposà “quedar-se Yourcenar” per a la resta dels seus dies i, des del moment en què la va conèixer, li va organitzar tots els àmbits de la vida –l'esfera pràctica i material, sobretot, perquè podia mantenir-la- en funció de la vocació literària de Marguerite. Però la malaltia i la mort la van privar de veure la recepció de Yourcenar a l'Acadèmia francesa.

Tanmateix, resulta significatiu observar que, al llarg de tants anys de vida en comú, malgrat el fet que Grace va ser la seva traductora a l'anglès, la companya i la persona que li estalvià la major part de les preocupacions econòmiques, les seves inicials presideixen, modestament, una única obra, els *Carnets de Notes des Mémoires d'Hadrien*.⁵² Marguerite li dedicà únicament *Le coup de grâce*⁵³ i, malgrat la seva vida en comú i l'evident i llarga intimitat que les va unir, sempre en va parlar amb termes molt neutres, com ara: “*ma traductrice en anglais, l'amie américaine, mon assistante dans mes affaires littéraires*”,⁵⁴ i es referia al seu lligam com a “*une amitié si peu commune*”,⁵⁵ amb paraules un xic contradictòries: “*Cette liaison a été d'abord une passion, ensuite une habitude, enfin seulement une femme qui soigne une autre femme, malade.*”⁵⁶

Michèle Goslar ens diu:

*Hôte, compagne, la sage archiviste, affection, gratitude amitié... ces termes sont trop pesés pour signifier le plein bonheur ou la passion, mais ils disent le respect, la reconnaissance à l'égard d'un être totalement dévoué et l'étroitesse des liens qui unissent deux êtres qui réussissent à vivre ensemble dans la différence, la liberté et l'accomplissement de soi.*⁵⁷

De totes maneres, les paraules de Yourcenar resulten en tot moment confuses, perquè també expressa:

Quand j'essaie de définir ce bien qui depuis des années m'est donné, je me dis qu'un tel privilège [...] quelqu'un qui partage avec nous, à ferveur égale, les joies de l'art et celles de la vie [...] quelqu'un qui n'est ni notre ombre ni notre reflet, ni même notre complément,

---

⁵² Publicades el 1951 per La Table Ronde.

⁵³ Publicada el 1939 per Gallimard. « *À ma très chère Grâce, la dédicace de chaque exemplaire de ce livre devrait porter son nom –en tout cas son prénom y est. Je les étonne toujours en leur affirmant que j'ai connu le bonheur, le vrai, l'authentique, la pièce d'or inaltérable... Un tel état de choses guérit de la philosophie allemande. Il aide à simplifier la vie –et aussi son contraire. M.* ». En traducció catalana de Mª Mercè Marçal (1990), *El tret de gràcia*. Barcelona, Edicions B.

⁵⁴ GOSLAR, M. (1998) Op. Cit. (p. 297).

⁵⁵ *Carnets de Notes des Mémoires d'Hadrien* (pp. 343 i 344)

⁵⁶ GOSLAR, M. (1998) Op. Cit. (p. 300)

⁵⁷ Op. Cit. (p. 179).

*mais soi-même; quelqu'un qui nous laisse divinement et pourtant nous oblige à être pleinement ce que nous sommes.*⁵⁸

Perquè M. Yourcenar no creu ni en la parella ni en l'amor durador: "*L'amour, ça se ternit, ça se défait quoi qu'on fasse. L'amour ne dure pas, mais changer de passion n'est pas changer la passion*".⁵⁹ Potser podríem relacionar Grace, indirectament i per desplaçament, amb el títol *Un homme obscur*, o amb el mateix protagonista, *Nathanaël*.⁶⁰

Grâce va morir el 18 de novembre 1979, víctima d'un càncer de mama.

El balanç d'aquesta companyonia és força positiu per al vessant d'escriptora de Yourcenar, però la seva vida de dona no tornarà a revifar fins que, un cop morta Grace, gaudirà de la presència vivificadora de Jerry Wilson, periodista i fotògraf, 43 anys més jove, que la va fer viatjar pertot arreu, la va cuidar i se n'ocupà quan va enfrontar-se als cinc "*by pass*", fent-li conèixer el tendre do del

*calme et intelligent amour, celui où deux êtres se rencontrent sans s'appartenir, où l'éloignement n'est jamais une rupture, où deux âmes forment un dur noyau fixe, comme l'étoile polaire parmi les tremblantes constellations.*⁶¹

De ben segur que M. Yourcenar devia conèixer un amor particular al seu costat i en va voler deixar una petjada a *La voix des choses*. Agraïda i enamorada, reconeixia: "*Avec Jerry c'est le soleil qui est entré dans ma maison; je lui dois deux ans de bonheur et même de vie*".⁶² Però Jerry tenia relacions promiscues que, finalment, el dugueren a la mort, i podem pensar que aquella dona tan intel·ligent es devia preguntar sovint per què només es lligava a éssers turmentats i difícils, homes que només estimaven altres homes, i també per què la felicitat li resultava sempre tan efímera. Potser el seu era un camí en la solitud; potser, al fons d'ella mateixa i pel fet d'haver "causat" la mort de la seva mare en néixer, no es creia digna d'amor, la qual cosa no fou obstacle perquè, amb tota lucidesa escrivís: "*Qu'il eût été fade d'être heureux*".⁶³ Retrobarem les petges d'aquesta darrera relació singular al final de la tercera part de les seves memòries,

---

⁵⁸ *Carnets de notes des Mémoires d'Hadrien* (pp. 343 i 344)

⁵⁹ GOSLAR, M. (1998). Op. Cit. (p. 294).

⁶⁰ YOURCENAR, M. (1982). *Nathanaël ou Un homme obscur*. París, Gallimard. Escrita entre el 1978 i 1981, ha vist reedicions posteriors.

⁶¹ GOSLAR, M. (1998). Op. Cit. (p.328).

⁶² Conversa de Michèle Sarde amb J.M. Grenier, musicòleg i creador d'audiovisuals. *Entretiens avec les belges*. (1975) Brussel·les, Cidmy.

⁶³ YOURCENAR, M. *Feux*, (1974) París, Gallimard (p. 191)

Quoi? L'éternité on, en la persona de Frantz, l'autora descriu la xarxa complexa de les relacions perilloses que envoltaren Jerry.

Yourcenar mai no va lamentar els anys passats a Amèrica perquè, tot i que la van mantenir allunyada d'Europa, li van furnir el distanciament i l'objectivitat que atorga aquesta distància, i van fer possibles els fruits preciosos de la seva producció.

Marguerite Yourcenar es va sentir atreta par la personalitat de l'escriptora sueca Selma Lagerlöff -com ella, primera dona Acadèmica al seu país. En una carta del 1975 a Jeanne Carayon hi podem llegir:

*Elle a été une des grandes admirations de mon adolescence et de ma première jeunesse et j'ai eu le plaisir, en relisant son oeuvre, de constater que cette admiration était légitime. J'ai donc écrit ces quelques trente pages avec élan.*⁶⁴

Es refereix al prefaci que li redactà per a les *Oeuvres* que Stock va publicar l'any següent i que ella intitulà "Selma Lagerloff, conteuse épique". Curiosament, entre els itineraris vitals de totes dues es donen algunes coincidències; fins i tot les seves obres tenen aspectes relativament pròxims. Selma Lagerlöff també va escriure una *trilogia familiar* que publicà el 1922, precisament quan Yourcenar presentà *Les dieux ne sont pas morts*, a compte d'autor, pagada pel seu pare. I és a partir d'algunes de les *Nouvelles Orientales*, que s'assemblen als relats de Selma Lagerlöff -*Notre Dame des Hirondelles*, *La veuve Aphrodissia*, *La mort de Marko Kraliévitich*-, que descobrim, d'una banda, determinats paral·lelismes entre la cultura grega i la sueca, i de l'altra, la indubtable universalitat d'ambdues escriptores. Els anys d'inici de Yourcenar en la literatura coincideixen amb la darrera etapa creadora de Lagerlöff. Totes dues van intentar orientar-se en l'espai i en el temps conscients que pertanyien a una nissaga familiar però també humana, i van mirar d'aprofundir en el misteri del món i de la religió. Van prendre com a nord els valors ancestrals de la bondat, la bellesa, l'honor i la justícia, i van assumir amb total dignitat el seu paper de dones escriptores en solitud, alhora que ens transmeteren uns criteris i una aproximació a la realitat ben originals.⁶⁵

---

⁶⁴ YOURCENAR, M. (1995) *Lettres à ses amis et quelques autres*. París, Gallimard (pp. 621-622).

⁶⁵ De vegades fins i tot d'una certa denúncia: a *Le lait de la mort*, una de les *Nouvelles Orientales*, hi podem veure el símbol del cadàver que, al llarg de la història, el patriarcat i la concepció masculina de la vida ens han ofert, en comptes de l'autèntica mare.

Fins a finals del 1953, la nostra escriptora va ser ensenyant a temps parcial en col·legis i universitats americanes, en particular a la Universitat de Sarah Lawrence, força progressista. Aquesta professió no li agradava i no es va adaptar mai a la vida universitària, però s'havia de guanyar la vida per tal de no dependre financerament de Grace en tot moment. Eren centres allunyats del seu domicili i aquesta circumstància dels trajectes de més de cent quilòmetres, en ella mateixa un xic desfavorable, li donà sovint la possibilitat de llegir i d'escriure: recordem que, un cop arribada als EEUU -al gener del 1949- rep l'arca on troba les primeres ratlles d'*Adrià*, i que redacta íntegrament el primer capítol de *Saeculum aureum* la nit del 20 de setembre, en el tren que la du al seu *College*.

L'encís que desprenia no va deixar indiferents ni els seus ni les seves estudiants. Tots els que van ser entrevistats per les biògrafes -fins ara precisament tres dones- coincideixen a dir que imposava respecte, que tenia el costum de dur faldilles amples i d'embolcallar-se amb grans xals, deixant al descobert molt poc tros de la seva pell i del seu cos; sembla que li agradaven els tons marró i ocre, els liles i el negre, que tenia un gran sentit de l'harmonia dels colors i que exhalava un cert misteri que la feia excitant. El fet que visqués amb una altra dona afegia un ingredient suplementari a l'aspecte novel·lesc de la seva persona. Una de les seves alumnes, Charlotte Pomerantz explica que tenia una autoritat masculina a classe, una intel·ligència dominant, una altivesa i una manera de regnar molt especials, i que ella mateixa se'n sentia seduïda com si es tractés d'un home:

*Moi qui n'ai jamais été attirée par les femmes, je dois avouer qu'elle me séduisait comme un homme. Je ne pouvais l'imaginer se livrant aux gestes de la vie quotidienne [...] De sa vie privée elle ne disait rien, bien sûr. Cependant, il était évident pour nous toutes qu'elle ne pouvait pas se soucier de construire une famille [...] Elle ne voulait pas devenir un stéréotype. Elle avait une profonde répulsion pour tout ce qui pouvait l'étiquetter, la classer... Je suis ravie de savoir aujourd'hui que Yourcenar avait peur des maladies; cela me la rend plus humaine.*⁶⁶

Si mirem amb atenció algunes fotografies de l'escriptora, ens adonarem que sempre hi apareix com una dona d'una serenitat admirable, com enriquida per l'experiència de moltes vides, amb una mirada franca i directa. Té un somriure alhora innocent i un xic maliciós, i mostra una elegància remarcable en totes les actituds. Aquesta "vellesa amb bellesa" és, sens dubte, el do de la possessió de si mateixa que havia assolit.

---

⁶⁶ SAVIGNEAU, J. (1990) *Yourcenar. L'invention d'une vie*. París, Gallimard (p. 178)

En Yourcenar és molt destacable el fet que, immersa tants anys en una llengua i en una cultura del tot anglòfones, preservés el seu francès i la perfecció formal que en coneixia i, almenys en els seus escrits, evités conscientment la influència de l'anglès que, d'altra banda, mai no va parlar sense un cert accent.

Tota la vida Marguerite va conrear la passió pels viatges:

*Tout voyage, toute aventure (au sens vrai du mot: "ce qui arrive") se double d'une exploration intérieure. Il en est de ce que nous faisons et de ce que nous pensons comme de la courbe extérieure et de la courbe intérieure d'un vase: l'une modèle l'autre. [...] Le voyage est une expérience, comme l'immobilité sur un coin de la terre est une expérience, comme l'amitié, l'amour, le travail, la contemplation, sinon le jardinage ou la cuisine, sont des expériences. Pourquoi discriminer entre elles?*⁶⁷

Per a ella eren una ocasió meravellosa per emmagatzemar imatges que, unides a les seves pròpies experiències i lectures, anaren nodrint la seva escriptura. Els indrets coneguts i estimats li servien de decorat a personatges i accions. Els va visitar moltes vegades durant la seva vida, fins a la fi dels seus dies, potser per cloure un periple que havia iniciat en l'adolescència. Ciutats que duen els estigmes del pas del temps i, segons com, promeses d'èpoques futures. Entre les que la van seduir, cal esmentar Hambourg i Bruges, la petita "punta al coixí" on situà Zénon -el personatge que ella estimava com un germà- i tota l'*Oeuvre au Noir*. D'aquesta ciutat digué:

*Je m'y suis rendue plus d'une fois au cours de ma vie [...] J'ai refait les promenades de Zénon que j'avais longuement étudiées sur les plans de la ville qui restent du XVIème siècle [...] Et j'avoue qu'il m'est impossible d'entendre resonner les cloches de l'église de Notre Dame sans me retrouver immédiatement dans l'atmosphère des derniers jours de Zénon.*⁶⁸

Amsterdam, a causa de la vida nocturna que tant l'atreia, i també perquè hi va rebre el premi Erasmus el 1983. Salzburg, on acabà el discurs d'ingrés a l'Acadèmia francesa. A Roma li trobava una identitat particular, era el bressol d'una cultura i fou el decorat del *Denier du Rêve* al moment, trist, de l'adveniment del fascisme. L'havia visitada als vint anys amb el seu pare i a Villa Adriàna hi tingué lloc la gènesi del conjunt de la seva producció i, en concret, de la seva obra més coneguda *Mémoires d'Hadrien*. Quan no era a la capital, en continuava admirant aquell racó en els gravats de Piranèse, pels quals sentia autèntica devoció. No hem d'oblidar París, que li va publicar totes les obres i on

⁶⁷ GALEY, M. (1980) *Les Yeux Ouverts* París, Bayard éditions (pp. 309-310).

⁶⁸ Conversa amb Philippe Dasnoy. (1975) *Entretiens avec les belges*. Brussel·les, CIDMY (p. 149).

la crítica la va acollir fins al punt d'atorgar-li un lloc d'honor a l'univers de les lletres, fins al moment en què va ser admesa a *La Coupole*. Anava sovint al Louvre, al museu de Cluny i a l'església ortodoxa russa del carrer Daru.

La presència de les ciutats suïsses també va ser significativa per a Yourcenar, sense oblidar Londres ni les ciutats del sud d'Espanya, sobretot Sevilla, pels seus carrerons misteriosos i per les processons de Setmana Santa, i Granada, pel ressò de Lorca i de la seva mort a la petita localitat de Viznar. Andalusia... pàtria del seu emperador. Se sentia especialment atreta per l'art hispànic, en particular per la pintura: admirava El Greco i Velázquez.

Les regions del Canadà i d'Alaska -on havia vist "les nits gairebé blanques" amb Grace i contemplat, feliç i en plenitud, la bellesa i la nuesa de la natura en immensos paisatges gairebé verges, plens de glaciars i d'icebergs- la van captivar absolutament, com escau a algú que ha passat una gran part de la vida lluitant per la preservació del medi ambient. "*J'ai vu des archipels sidéraux et des îles*", en paraules de Rimbaud.⁶⁹ La visió de tota aquesta esplendidesa li evocà el sol de mitjanit, contemplat al nord d'Escandinavia, i apreciat fins al punt de presentar-lo a Zénon com a darrera visió abans de la seva mort i com a símbol d'immortalitat. A les darreries de la seva vida, encara va tenir ocasió de viatjar a l'Àfrica i a Àsia. No creia en pàtries exclusives ni en nacionalitats definides i estanques.

I, lligat amb la pàtria com una pàtria més, no podríem concloure aquest retrat de Yourcenar sense esmentar la persona que -deixant de banda el seu pare- va tenir més pes en l'univers mental i en el desenvolupament personal i artístic de Marguerite: Jeanne de Vietinghoff, el seu etern referent. En presentar l'arribada de Yourcenar al món, hem apuntat que el fet que morís la seva mare li va deixar una petjada significativa. Esbossarem, a la llum de la psicocrítica moderna, de quina manera Jeanne entra, més que no pas a la vida real, en l'imaginari de Marguerite. Sartre parla de fixació d'un trauma original que juga el paper de destí. Morta la mare, Yourcenar no pogué nodrir-se amb la seva llet i aquesta sobtada interrupció de la font normal de la vida li suposà una manca de contacte físic, de caliu i, doncs, de felicitat primera. Aquest fet li devia provocar angoixa i, tant en la seva vida personal com en molts personatges de les seves obres, es tradueix en una sèrie recurrent de relacions interrompudes -trencament

---

⁶⁹ Aquest vers correspon a la 22ena estrofa del poema *Le Bateau ivre*, que Rimbaud va escriure el 1871.

dels vincles de parella-, així com en una personal percepció de la vida que pot causar la mort –amb el consegüent refús de la maternitat. Recordem, per exemple, el contingut de la narració *Le lait de la mort*, dins del recull de les *Narracions Orientals*. Per a la psicocrítica, és important veure quina sortida tria l'escriptor a les seves angoixes, i és evident que una pot ser no confessar-la i transvestir-la mitjançant la literatura. La mare no viscuda, doncs, pot ser deformada i substituïda, en aquest cas, per Jeanne de Vietinghoff.

Totes aquestes consideracions no pretenen ser abordades de manera superficial o frívola. Les esmentem i les ressaltem precisament perquè en Yourcenar van ser determinants, fins al punt de conformar bona part dels temes de les seves obres. És igualment a partir d'aquesta particularitat que es pot explicar el seu immediat interès pel contingut dels poemes de Kavafis, pel tractament que aquest fa de l'amor, de la sensualitat, de l'evocació, del record i de la història. Tot i que una gran part de l'escriptura yourcenariana es basa en el *dire sans nommer*, les seves tries literàries tant en l'àmbit de l'escriptura personal com en el de la traducció són prou eloqüents.

Jeanne -de soltera Bricou- era belga, de mare holandesa i estava casada amb el bàltic Conrad, baró de Vietinghoff -un homosexual que la va estimar tota la vida malgrat les seves preferències en matèria de sentiment i les seves aventures demostrades. Aquesta parella fornirà el model, directe o indirecte, dels protagonistes de moltes de les obres de l'escriptora: *Alexis*, *Le coup de Grâce*, *La Nouvelle Eurydice*, *Marie Madeleine ou le Salut*, *Quoi? L'éternité* i d'un dels tercets de *Denier du rêve*. Constitueix una mena de "xarxa obsessiva" en l'obra yourcenariana. Jeanne, que anomenaven *la belle hollandaise*, era l'amiga íntima de la seva mare, amb qui havia compartit l'internat durant l'adolescència. S'havien estimat de manera especial i donat paraula de vetllar l'una pels fills de l'altra, si l'atzar els reservava alguna desgràcia. Jeanne va assistir com a dama d'honor a les noces de Fernande i de Michel el qual, des del primer moment, se n'enamorà completament fins a la mort. Però Jeanne es va casar amb un músic bàltic homosexual, Conrad, van tenir un primer fill, Egon, i un altre, Alexis –no és per atzar que Yourcenar donà aquests noms a alguns dels seus personatges. La relació de Jeanne amb Michel va durar fins al moment d'una forta discussió que van mantenir davant de l'estatua de Venus al Louvre, cap al 1910, si fem cas de les biògrafes. Segons explica Yourcenar, Michel va proposar a Jeanne que abandonés Conrad i que, amb els nens, se n'anés amb ell i Marguerite; ella no va voler abandonar el seu marit en un moment en

què aquest tenia problemes amb la justícia per causa d'un "amic" que s'havia fet a Espanya i que havia estat detingut per diversos robatoris i per tinença de drogues. Així que va refusar la proposta i els seus destins es van separar definitivament.⁷⁰

Per a Marguerite, Jeanne representa el model de dona perfecta que, en la seva relació humana en parella, havia reeixit a fer-se estimar per un home que estimava els homes. Per això ella -que igualment se sent atreta per aquells que estimen de manera diferent- desitjarà tota la vida viure la mateixa experiència i ser estimada i valorada per damunt dels condicionaments de gènere, senzillament com a ésser humà:

*... c'est une manière de se rêver profondément femme, reconnue comme telle et cependant aimée comme individu, en dehors des rituels et des convenances obligées. Être aimée d'un homosexuel c'est être superlativement élue.*⁷¹

Tanmateix, per a la suprema Jeanne, "estimar" havia estat sempre sinònim de "sofrir"; l'obra que va escriure, *L'autre devoir*,⁷² no és sinó un testimoni de les seves lluites interiors.

Jeanne va ser, a més, la mare somniada o simbòlica i la devoció de tota la vida de Marguerite, que substituï Fernanda -la seva mare veritable- al seu imaginari. Marguerite n'admirava les qualitats i la tendresa i li tingué una mena d'amor absolut, que deixà palès als *Sept sonnets pour une morte* i en un *Tombeau*.⁷³ L'anomena Diotima per la seva saviesa interior, i la recorda amb aquestes paraules:

*Ces quelques phrases de Jeanne... me montraient le chemin [...] Je serais sans doute très différente de ce que je suis si Jeanne, à distance, ne m'avait pas formée. Jeanne de Vietinghoff était toute bonté, et j'ai la passion de la bonté.*⁷⁴

Jeanne va morir d'un càncer, igual que Michel de Crayencour. Serà, precisament, a través de l'escriptura que Yourcenar donarà a llum tant la mare biològica com la mare desitjada.⁷⁵ L'escriptora va viure l'única forma de maternitat que acceptava a través dels seus personatges, envers els quals sentia una veritable identificació-filiació; parlava de Zénon com d'un germà estimat; aquest metge i alquimista en perpètua recerca de

⁷⁰ YOURCENAR, M. (1988) *Quoi? L'éternité*. París, Gallimard. Col. Folio n. 2161.

⁷¹ SAVIGNEAU, J. Op. Cit. (p.120)

⁷² VIETINGHOFF, J. (1924) *L'autre devoir*. Neuchâtel, Genève, París, Éd. Forum. També és autora de (1912) *La liberté intérieure*. París, Librairie Fischbacher.

⁷³ Està previst que la traducció d'aquests dos textos al català vegi la llum al llarg d'aquest any 2009 a Edicions D2. L'ha realitzada Montserrat Gallart Sanfeliu i inclourà un apartat on s'analitza la influència de Jeanne de Vietinghoff en la noia i l'escriptora Yourcenar, així com un pròleg de Meri Torras.

⁷⁴ YOURCENAR, M. (1995) *Lettres à quelques amis et autres*. París, Gallimard. Carta a l'abat André Desjardins, 17 abril 1983 (pp. 844 -845).

⁷⁵ YOURCENAR, M. (1988) *Quoi? L'éternité*. París, Gallimard. Col. Folio núm. 2161.

l'origen de les coses és una mena de portaveu de la mateixa Marguerite. Tornarem a les pàtries i a Jeanne de Vietinghoff en parlar de la presència de Grècia a la seva obra.

Exemple de vocació literària precoç i de simbiosi creativa entre lectura, escriptura i traducció, la seva immensa força creadora li ofegà el vessant interpretatiu, com anirem desenvolupant al llarg de les pàgines que analitzen la traducció que va fer de Kavafis. La solitud i el “confinament” viscuts a Amèrica li facilitaren l'entrada en la pròpia intimitat i una vasta producció. Viatgera infatigable fins a la fi dels seus dies, va vincular la seva vida a la creació, va aconseguir la glòria que havia desitjat i va ser la primera dona acceptada com a membre de l'Acadèmia Francesa. La seva obra parla de sentiments, del silenci, del temps i de la condició humana en general. En tots els seus personatges, homes i dones, hi descobrim una mica de nosaltres mateixos. La lectura d'algun dels seus textos remou sempre alguna cosa dins nostre i no ens deixa mai indiferents. Malgrat el seu esperit que guardava les distàncies en relació a qualsevol de les grans religions, a les darreries de la vida havia assolit una espiritualitat serena i compassiva que la va preparar per a fer front a la mort “amb els ulls oberts”, com el seu emperador, conscients tots dos de la grandesa i de la misèria de les vides humanes.

El 17 de desembre del 1987, víctima d'un vessament cerebral, Marguerite Yourcenar se'n va anar cap a un viatge més llarg que els que acostumava a fer. La seva infermera, Monicah i els seus amics Yvon Bernier i Yannick Guillou eren presents als darrers moments, i entre tots la cobriren amb el xal blanc del seu ingrés a l'Acadèmia Francesa, disseny d'Yves Saint-Laurent. Fou un ésser fora de l'habitual, que conduí la seva vida i la seva obra amb llibertat aristocràtica i, com Adrià, un personatge que conté elements de la història i de l'imaginari. Quinze dies més tard, havia d'entrevistar-se amb Jorge Luís Borges. El contingut de l'elogi fúnebre que Walter Kaiser va pronunciar el 16 de gener del 1988⁷⁶, dia del funeral, dóna una idea precisa del que va ser la vida i la personalitat d'aquesta gran viatgera de l'esperit.

---

⁷⁶ Dins de SAVIGNEAU, J. (1990) Op. Cit. París, Gallimard (p. 460).

IV, 2. Yourcenar, escriptora de l'essencial.

A totes aquestes notes biogràfiques, segons el nostre parer, cal afegir-hi algunes altres consideracions: Marguerite Yourcenar figura entre els casos aïllats en literatura en el sentit que la seva obra i el seu estil no s'inscriuen fàcilment en cap corrent o moviment artístic del segle XX. Alhora, resulta difícil precisar amb exactitud quina va ser la seva contribució a la literatura francesa però, amb el seu fer innovador i una producció enorme i variadíssima (conreà gairebé tots els gèneres) que ha estat traduïda i reeditada arreu del món, és obvi que va ser gran i significativa, si no indefugible.

En efecte, la seva absència d'Europa des del 1939 i els quaranta anys que va passar a Amèrica com a estrangera i en solitud, així com la temàtica i el caràcter de les seves creacions en fan una autora ben particular. Aquest és, precisament, el seu atractiu. I aquest és, igualment, l'origen de tots els seus partidaris o admiradors, però també el dels seus detractors. Se li ha retret l'abundància de personatges masculins –en detriment d'una menor presència femenina a les seves obres; el fet de no haver estat vinculada a cap moviment literari femení i d'haver-se situat sempre, explícitament, lluny de qualsevol idea feminista; també que no hagués distingit entre escriptura masculina i femenina i, en particular, que fos excessivament autoritària.

Les grans històries de la literatura i dels moviments literaris la cataloguen a part o, com a molt, en un paràgraf una mica contradictori, titulat “Nous Clàssics”, on és l'única dona entre un bon nombre d'escriptors homes.

En general, s'admet que el seu estil és lògic, harmoniós i sòlidament estructurat a nivell sintàctic, semblant a la simetria i a l'ordre habituals d'un jardí francès. Per això els francòfons han creat tot una aura de classicisme i d'academicisme al voltant de la seva obra, que presenta un innegable equilibri i una certa estabilitat enmig de les tendències diverses i confuses que van guiar la literatura francesa a partir dels anys de la *Belle Époque*. Yourcenar és lluny del simbolisme, lluny del naturalisme i del *nouveau roman*, evidentment lluny del surrealisme i de la seva evolució, i també lluny de l'existencialisme. Totes aquestes tendències no li van interessar gens, tot i que sovint escrivís novel·la amb un fort component psicològic. Semblantment, els seus personatges se situen més enllà de qualsevol gènere i el seu estil és més aviat sobri, poc trencador,⁷⁷ i es plau a conservar les aportacions del passat.

---

⁷⁷ A diferència, per exemple, de Marguerite Duras o de Nathalie Sarraute, que van marcar un gir en la seva manera de narrar.

I, malgrat això, mostra un esperit creatiu veritablement nou -lluny de la novel·la coneguda i culturalment convencional-, autènticament avantguardista, en molts dels seus èxits literaris. L'*Alexis*, que va escriure només amb vint-i-quatre anys, tracta el tema de l'amor homosexual, que no s'adequava als models socials de l'època, tal com tampoc no s'hi adequava la incestuosa *Anna soror*. El *Denier du rêve* és una obra coral, crítica i contestatària. Encara més torbadora, *Le coup de grâce* -publicada el 1939- conté tots els ingredients d'una tragèdia i substitueix el duo de l'*Alexis* per un tercet que, amb uns altres noms per als protagonistes, tornarà a reparèixer en un dels relats de *Feux*. En aquesta obra, que Marçal va traduir al català amb el títol de *El tret de gràcia*, Yourcenar presenta l'esquinçament de l'amor ofert i refusat i de l'amistat traïda. La crueltat del narrador envers la dona que no pot estimar però de la qual tampoc no es pot arribar a desfer és molt més gran que la de l'*Alexis*.

Yourcenar va saber crear, com ja hem avançat, *Portraits de voix* -Retrats de veus- particulars i únics. En la seva obra, espècie de diàleg constant entre ocultació i revelació -“*J'espère que ce livre ne sera jamais lu*”⁷⁸- tot interessa Marguerite Yourcenar llevat d'ella mateixa. L'escriptora es trasllada amb el pensament als llocs, als objectes i als éssers, en tots els quals hi busca *la substantifique moëlle* de què parlava Rabelais, perquè res no la deixava indiferent. Tots els seus personatges busquen el coneixement, la veritat i l'autenticitat, i els grans eixos de la seva obra són el món clàssic, la consciència d'haver de transmetre alguna cosa, d'haver de deixar petjada, i l'amor. L'obra yourcenariana gira a l'entorn d'aquest gran drama vital i existencial: l'amor és el veritable nus de la seva creació. Per això, Yourcenar representa l'encontre entre dues cruïlles, el símbol del dubte entre possibles.

Feux, escrita enmig d'una gran convulsió psicològica a la qual ja ens hem referit, d'un gran trasbals, és una obra única tant en el fons com en la forma, inspirada, potser, en *Les Pensées* de Pascal, un text curt però, com les *Nouvelles Orientales*, sublim, un relat sobre personalitats singulars, una mena de “diari d'una passió”. És l'obra que millor la reflecteix, en la qual parla molt detingudament del cos i de les sensacions que l'habiten, en una mena de reacció contra el sentimentalisme amorós tradicional francès, que parlava molt del cor i poc del cos. Totes aquestes creacions -precisament pel fet de venir d'una dona de començaments de segle- demostren una recerca agosarada per part de

---

⁷⁸ YOURCENAR, M. (1974) *Feux*. París, Gallimard. Col. L'imaginaire (p. 29)

l'autora, que també conegué trobades decisives, algunes de les quals li van servir per a transformar el dolor i *la difficulté héroïque de vivre*⁷⁹ en obres intemporals, eternes, veritables joies de la literatura i esbós precís de la condició humana. Partint d'aquest classicisme savi, profund i auster, ella crea amb una prosa flexible, elegant i sempre poètica i, en comprometre's en projectes únics que li exigeixen estudi, disciplina i documentació històrica, va produint retrats magnífics com els d'Hadrien, Zénon o Nathanaël -novel·les que busquen la Veritat a través d'uns protagonistes essencialment intel·lectuals- fins al punt que, com Proust, també hauria pogut dir que l'única vida realment viscuda és la literatura. A més, ens deixa testimonis de la redacció dels seus grans llibres en la forma dels *Carnets de notes*, que ens forneixen dades i paràgrafs sencers sobre el decurs i el contingut de la gestació de l'obra.

Yourcenar és una escriptora de l'essencial. A través d'Hadrien i de Zénon, explora dues èpoques frontissa en les quals, com en la nostra, les relacions entre l'humà i el diví estan en crisi: la de l'imperi romà busca la seva identitat entre els déus antics; la medieval, entre les velles creences limitadores de les potencialitats de l'ésser humà. A més, per amor a la creació d'altres escriptors que admira, tradueix els seus textos -de manera directa o indirecta- fent així possible que siguin coneguts del públic francòfon. Amb aquesta pràctica, implícitament reconeix necessitar la llengua i la cultura de l'altre per anar millorant i ampliant el propi registre.

Marguerite sentia l'escriptura com una necessitat vital, com l'objectiu de la seva existència. Va cultivar una fecunda correspondència, com ho demostra el seu volum *Lettres à quelques amis et autres*, que conté unes tres-centes cartes (a amics, a editors, a estudiants que s'interessen per la seva obra), a més de les que encara es troben precintades, fins el 2037, juntament amb una altra part de la seva producció. Aquestes cartes completen l'àmplia entrevista que Matthieu Galey va recollir d'ella a *Les Yeux Ouverts*⁸⁰ i l'enregistrament *Apostrophes*⁸¹ que Bernard Pivot va emetre a la televisió el 1979, i ens ajuden a traçar el seu retrat de manera més acurada. Tots aquests documents

---

⁷⁹ YOURCENAR, M. (1992) *Le Temps, ce grand Sculpteur*. (Essais). París, Gallimard. B. de La Pléiade (p. 163).

⁸⁰ GALEY, M. (1980) *Les Yeux Ouverts*. París, Bayard éditions.

⁸¹ PIVOT, B. (1979) Emissió televisada *Apostrophes*, d'uns 90 minuts, gravada a casa de l'autora, a l'estat del Maine poc després de la mort de la seva companya Grace. Amb gran mestratge, Pivot sabia equilibrar el respecte que tenia i que mostrava per als escriptors amb les preguntes, sovint de caire íntim, que els plantejava. Llegia a fons les obres del convidat i es preparava l'entrevista durant tres o quatre mesos a l'avançada. El programa incitava a la cultura, era un bon complement a la tasca dels instituts i de la universitat i tenia un alt nivell d'audiència.

presenten particularitats biogràfiques, reflexions que fan referència a la religió, a l'estètica, al seu compromís amb la salvaguarda del planeta, determinades eleccions, consells i opinions literàries, i consideracions de caràcter general sobre tota la seva producció, fins i tot recomanacions als futurs directors de pel·lícules basades en obra seva. Curiosament arxivats per la seva companya Grace, ens ajuden a situar la vida de l'escriptora i a conèixer les seves preocupacions, per bé que no hi hagi massa referències a l'àmbit de la seva intimitat ni dels seus sentiments. Finalment, la trilogia autobiogràfica *Le labyrinthe du monde*, que hem esmentat al seu moment, va desvetllar entre els erudits la voluntat de nomenar-la la primera Acadèmica francesa, el 1981. Des del 1971 ja era membre de l'Acadèmia reial Belga. Tanmateix, assenyalem que, sota aquesta aparença clàssica, Yourcenar és una escriptora torbadora. Ella mateixa se situava en la categoria

*du classique moderne, c'est à dire, de l'oeuvre encore récente et point du tout indiscutée, mais sans cette reprise, rejugée, examinée sur toutes ses facettes et à tous ses niveaux, digne de servir à la fois de pierre de touche et d'aliment.*⁸²

Clàssica ho és en primer lloc per la seva vasta cultura, sovint centrada en el món "clàssic", pel seu profund coneixement de l'hel·lenisme i per haver cultivat les formes més diverses del llenguatge, fins i tot l'oratória en el seu discurs de recepció a l'Acadèmia. Li atribuïm, igualment, aquest adjectiu en el sentit que ha esdevingut una escriptora de referència que figura en els manuals literaris. Però en ella classicisme també significa que va dedicar tota una vida a realitzar determinats projectes ja concebuts durant la joventut i que constantment va revisar i reescriure els seu textos, a mesura que augmentava el seu coneixement sobre determinats temes o que la seva experiència de vida o d'ofici li permetien anar perfeccionant el que feia. És igualment a partir del seu classicisme que tenia aversió per l'enunciat personal i autobiogràfic: "*Le moi est haïssable*"⁸³. No és ben bé com ho enuncia Àngels Santa: "La imatge que ens dóna, llunyana però estranyament present, a través de les seves obres autobiogràfiques, és la que voldria que quedés de la seva existència"⁸⁴. Ben al contrari, creiem que les seves obres mostren la seva imatge real, encara que, com a *Souvenirs Pieux*, se'n presenti en tercera persona. I la manera de parlar planera de les entrevistes que concedí

---

⁸² LECARME, J. VERCIER, B. (1982) *La littérature en France depuis 1968*, París, Bordas (pp. 58-69).

⁸³ PASCAL, B. (1954) *Pensées. Oeuvres complètes*. París, Gallimard nrf (p. 1126, pensée 136).

⁸⁴ SANTA, À. (2005) *Marguerite Yourcenar. Els desordres de la carn i la pau de l'esperit*. Lleida, Pagès editors (p. 12).

també desmenteix, en part, les paraules de Santa. Com anirem veient, Yourcenar, que no desitjava en absolut fer literatura de les seves intimitats, revela molt d'ella mateixa a través dels personatges que crea i de les obres que ens ha llegat, si tenim la perspicàcia de desxifrar aspectes que ella ens va oferint en tots ells.

Torbadora ho va ser ja a partir del seu *Alexis* que presenta, com hem dit, una problemàtica moral i sexual i, sobretot, una estètica. Carta de la litot, del suggeriment i de la perífrasis, del despullament i de l'abstracció de l'escriptura, de la subtileza de l'anàlisi cruel i sospitosa del protagonista i de la seva dona; carta amb una escriptura rigorosa que va causar sorpresa, admiració i emoció en el seu pare. Torbadora igualment pel vertígen profund que suscita *Le Coup de Grâce*, que aconsegueix implicar a fons el lector de la història, fins al punt de convertir-lo en jutge de la confessió que està llegint/escoltant. I torbadora perquè, tot i ser una dona, presenta una escriptura i uns universos amb un tremp qualificat sovint de viril i de masculí; perquè sap romandre oculta i secreta a través de tots els seus personatges, de totes les seves "veus": *Unus sed multi in me*.

Yourcenar, *être de feu et d'exactitude*, segons Michèle Goslar, una de les seves biògrafes; *une voix majeure de notre temps*, segons René Tavernier; dona erudita i completa, ciutadana del món que només es reconeixia una pàtria, la de l'escriptura, l'humanisme i la intel·ligència. Va viure la seva vida *les yeux ouverts et les mains occupées*. Per la seva finura d'esperit, la seva lucidesa i la intel·ligència sensible que demostrà en tot moment, M. Yourcenar sedueix l'esperit, i és aquesta, precisament, la seducció més completa i més absoluta, com ella mateixa, que en tot es lliurà apassionadament fins a l'extrem. Hom no és el mateix després d'haver llegit algun dels seus llibres. A més, amb els personatges que va anar construint, va guanyar-se el mèrit afegit de destruir el mite de la literatura femenina, en el sentit que, amb posterioritat a la seva obra, a ningú no se li acut de distingir entre una escriptura masculina i una de femenina. I aquest avenç és, sens dubte, una conquesta literària.

(Fig. 6). Segell de la República Francesa que commemora el 90è aniversari del naixement de M. Yourcenar.

Resta encara molta obra seva per a traduir a la nostra llengua.⁸⁵ Yourcenar és una escriptora que va nodrir la seva obra amb la seva vida i que enriqué aquesta amb la seva obra, mantenint trenades ambdues des de l'inici fins a la fi.

IV, 3. Grècia i Marguerite Yourcenar

Cap estudiós de la vida i de l'obra yourcenariana desconeix fins a quin punt Grècia va ser present i determinant per aquesta escriptora i un veritable desencadenant -de vegades conscient, d'altres visceral- una de les fonts nodridores del seu procés d'inspiració i de gran part de la seva obra, especialment la d'abans de la Segona Guerra. Grècia antiga es troba al centre del seu univers literari, i amb això Yourcenar segueix l'experiència de Racine, de Chateaubriand, de Gérard de Nerval i de bona part dels escriptors del segle XIX. Així, per a l'escriptora, que ha llegit i coneix l'Antiguitat Clàssica, Grècia és, sobretot en els primers escrits i amb una visió força idealitzada i pintoresca, la recuperació del paradís perdut, el lloc on resplendeixen l'intel·lecte i la llibertat, on

---

⁸⁵ Nosaltres hem contribuït a la seva difusió amb la traducció de les obres següents: *Alexis, o el tractat del combat inútil*, *Focs* i *La Moneda del Somni* -publicades-, i *La primera nit*, *Conte blau* i *Malefici*, així com un petit recull de *Vuit sonets*, que sortiran properament a Edicions δ2. Actualment, treballem en la traducció d'*Els somnis i els atzars*.

estimar com i qui un vol és, fins i tot, possible, país de la joia i de la voluptat.⁸⁶ No és l'única que ho viu així: Grècia ha estat i continua essent referent de valors i d'estètica per a molts de nosaltres. Un gran nombre d'intel·lectuals vesteixen encara avui la seva homosexualitat amb la recuperació de Grècia com a paradís. D'altra banda, Kavafis també ha estat i és un referent literari per a aquest col·lectiu; forma part del cànon de la literatura gay-lèsbica, que l'ha reivindicat des del moment en què va començar a ser conegut i difós. No té res de sorprenent, doncs, que Marguerite s'interessés per la vida i l'obra d'un poeta "singular", amb el qual compartia molts interessos històrics i una mena de codi estètic.

Com que l'impacte de la Grècia clàssica sobre Marguerite Yourcenar ha estat a bastament tractat en tesis i estudis diversos, el nostre treball està centrat en els detalls de la Grècia més actual, que obrí a Yourcenar el camí cap a l'Orient, i la refermà en la certesa que el destí de l'home és inexorablement tràgic. Però és que, a més, a les primeries del segle XX, Grècia es revela com la seu d'un paganisme ancestral i, en l'àmbit dels corrents culturals, és la primera vegada que hi ha uns signes més o menys explícits i públics -per bé que força superficials- de reivindicació de la dansa,⁸⁷ del cos i de les formes femenines, de la llibertat en tots els aspectes, inclòs el sexual. I en aquest apartat és pertinent dedicar unes línies al que devia representar Àurea Sarrà aquí a Catalunya i a la persona d'Isadora Duncan, símbol del retorn a una visió de l'existència pagana i lliure i a una concepció molt particular de l'art amb les quals Yourcenar se sent absolutament identificada. Àurea Sarrà és continuadora d'aquella nissaga artística iniciada per Duncan que malda per restablir l'essència de la dansa. Molt influenciades pel neoclassicisme de finals del segle XIX, tenen Grècia com el referent més valuós i són, en certa manera, transgressores, tant en la societat com en la representació escènica. Amb forta consciència ideològica, es rebel·len contra l'ordre establert i contra la moral burgesa i, de retruc, contra els cànons artístics vigents. Ambdues ballarines estaven amarades d'un anhel esteticista de la vida i propugnaven l'art per l'art, que entenien com l'anvers de la vida quotidiana. Alienades a qualsevol norma social, buscaven en la dansa l'expressió de la llibertat total de l'ésser humà. Es tracta del mateix moviment que circulava en paral·lel en les lletres: la revolta estètica i ètica enfront de la societat benpensant. L'oposició al cànon equivalia a conrear la capacitat d'actuar i

---

⁸⁶ Entre les primeres obres seves que prenen Grècia com a fons, destaquem *Le Jardin des Chimères*, dedicada a la glòria d'Ícar, i *Les Dieux ne sont pas morts*, publicades, respectivament el 1921 i el 1922.

⁸⁷ Vegeu l'aportació i l'abast d'Àurea Sarrà a pàgina 166.

d'escriure lliurement, amarar-ho tot de literatura, dur una vida més o menys bohèmia i admirar per damunt de tot Baudelaire i Verlaine. Tant en les arts escèniques com en l'escriptura, calia expressar la veritat pròpia de cada ésser.

Per a Isadora Duncan i les ballarines que seguiren els seus passos, el cos ha de ser l'interpret de l'ànima i de l'esperit, i la ballarina s'ha de bellugar i posar en terra amb la naturalitat i la delicadesa d'un raig de llum. Aquestes dones feren de la dansa un art nou, molt allunyat de l'academicisme imperant, inspirat en els més bells models de la Grècia antiga pels seus gestos estatuaris meravellosament ritmats i per l'emoció, que ha de ser a la base de qualsevol tasca artística. Quan Duncan va poder visitar Atenes, va ser presa d'una emoció tan profunda, que s'hi volia quedar a viure per sempre (hi va passar gairebé un any, abans d'anar a Sant Petersburg). Volia dur-hi una vida en perfecta simbiosi amb la natura, menjar de manera frugal, ensenyar la dansa i el cant a tothom, meditar cap al tard i, a la nit, celebrar cerimònies paganes amb dansa i música. El seu somni era fundar una escola de dansa a l'Acròpolis, instruir-hi noies i organitzar festivals dionisiacs. A l'estadi del Kalimàrmaro va ballar davant del rei, del primer ministre i de nombrosos representants de l'església ortodoxa amb els seus brocats d'or que brillaven al sol, va ser ovacionada i rebé una corona de llorer.

La singularitat en l'àmbit personal i en el literari, l'allunyament de qualsevol norma, l'adhesió a l'estètica, l'expressió genuïna de sí mateixa, l'amor per Grècia i el desig d'establir-se a Atenes per sempre figuren entre els elements i ideals de vida que Yourcenar comparteix amb les dues ballarines esmentades, com es desprèn de les notes biogràfiques traçades més amunt, i en els brocats dels popes que acabem de citar hi veiem l'ombra del poema de Kavafis *Στην Εκκλησιά*.

De l'enorme reserva cultural que és Grècia, Yourcenar n'extrau la història, el mite, la filosofia o la literatura. Hem d'esmentar l'enorme influència de les filosofies presocràtiques i estoiques en ella i en molts dels seus llibres, en particular en les *Memòries d'Adrià*, on trobem igualment petjades de la Grècia moderna que ella va conèixer: la *retsina*, els pans recoberts amb sèsam, les amanides, els peixos a la brasa vora el mar... Les escoles presocràtiques i estoiques donen a Yourcenar la possibilitat de transcendir els límits de la literatura i d'inserir els seus personatges en la recerca de la saviesa i del propi perfeccionament, que per a ella són la finalitat de tota vida humana. Segons Vicente Torres Mariño, dels presocràtics es fixa en la teoria de la unitat en l'oposició: “un camí que puja i baixa; un i el mateix”, “la gent baixa pel mateix riu, les onades que l'envolten són sempre unes altres”, i la màxima seva més coneguda és *Unus*

sed multi in me. Per a ella -com per a Heràclit- existeix una unitat sotsjacent, en la qual hi ha presents els elements oposats. Aquesta recerca de la unitat en l'oposició serà l'estratègia de l'emperador Adrià en l'aplicació del seu programa polític, que busca la síntesi de Grècia i Roma i la instauració de la *pax romana*, única que pot permetre el desenvolupament dels valors grecs i la mena d'harmonia universal a la qual aspira l'emperador, basada en el diàleg, el coneixement i l'acceptació de l'altre. Potser la mateixa recerca d'unitat que mourà Yourcenar a traduir obres d'altres autors. L'escriptora aplicarà aquest procediment de conciliació de contraris a d'altres obres seves, i els seus personatges admetran fàcilment la part de veritat que amaga tot allò que és fals i la presència de falsedat en allò que és veritable. La darrera visió de Zenó, la de la fusió de la llum amb la foscor, ens parla d'unitat; i la unitat ens fa adonar de la fragmentació i l'esquinçament en què els éssers humans ens debatem constantment, i que són fonts de conflicte i de sofriment. Pel que fa a l'estoïcisme, els seus elements de base conformen la recerca de sí mateixos que caracteritza els grans personatges yourcenarians -Adrià, Zenó, Nathanaël. Tots ells volen fer seva la tríada *ataraxia, alipia, apatia* -no torbacions, no mancances, no sofriment. I, amb les transformacions que tots ells experimenten, ens mostren que les seves vides no han estat debades.

A Grècia el geni és la norma; l'art grec, amb més de cinquanta segles d'antiguitat, és etern i símbol d'equilibri. Occident deu molt a la seva cultura lluminosa. Les biògrafes de Yourcenar coincideixen a esmentar que, nodrida pels autors i pel pensament grec des de la infància, va començar a llegir i a treballar sobre Grècia molt jove, però que no va visitar-la físicament fins després del 1930 i que només després d'haver-la visitada va emprendre l'escriptura d'*Adrià*, concebuda molts anys abans. Inicialment, doncs, la recorregué en la creació literària. A *En pèlerin et en étranger* diu:

*La Grèce a su formuler au cours des siècles toutes les vues possibles sur la métaphysique et la vie, le social et le sacré, et offrir aux problèmes de la condition humaine des solutions variées, convergeantes ou parallèles, ou souvent diamétralement opposées, entre lesquelles l'esprit peut choisir.*⁸⁸

Potser si hagués escrit el *Píndar* després d'haver visitat Grècia, aquest personatge hauria abastat la mateixa grandesa que l'emperador Adrià.

---

⁸⁸ YOURCENAR. M. (1991) *En pèlerin et en étranger*. Essais. París, Gallimard. B. de la Pléiade (pp. 427-449).

Aquest país té un poder de seducció evident i representa l'origen i el nord en molts àmbits, un indret on l'home pot trobar respostes. Potser no hi ha cap altra llengua com el grec capaç de transmetre els matisos, el sabor i la bellesa de les coses. Ja ho va dir Adrià: *“Tout ce que les hommes ont dit de mieux a été dit en grec”*. També Javier Reverte ho corrobora: *“La gran hazaña de los griegos fue cincelar el alma del hombre libre, por eso todos somos griegos [...] Fue aquí, en el Mediterráneo, en el mar de la pasión, donde sucedió el gran milagro...”*⁸⁹

D'entrada, és un país amb un contrast fort i evident entre un passat esplèndid i un present una mica desorganitzat que mira, a marxes forçades, de modernitzar-se, per no dir d'americanitzar-se. Grècia, blau i blanc pertot arreu, llum i pobresa, podria ser molt bé l'antídot dels mals que enverinen l'home actual; lliuradora de saviesa, de joia i de ganes de viure, de calidesa humana i d'hospitalitat. És per tot això que Grècia no és un país petit. Al contrari, té una fantàstica immensitat, perquè les dimensions d'un país no poden mesurar-se en kilòmetres. El viatger arriba a Grècia amb l'esperit i el cos totalment receptius i oberts per tal de deixar-se amarar de les seves olors, del seu mar, del sol, de la seva música, de la vida que hi batega i de la màgia que s'hi respira i, sense que se n'adoni, el buit se li omple i se'n torna sadollat i eternament seduït. Més que no pas un país -és cert que pertany a Europa, però és com si pertanyés a una altra mena de reialme- diríem que Grècia és un estat d'ànim:

*La Grèce a bénéficié des faveurs spéciales des dieux. Les grecs ont survécu à tout, aux pires régimes, aux infamies les plus cruelles. Rien ne peut souiller la mer grecque, le ciel grec. Et la lumière -cette lumière surnaturelle propre au monde méditerranéen- l'emportera toujours sur tout. Ce n'est pas un hasard si ce pays a été, de tous temps, la terre des héros et des poètes, la terre où l'homme était l'égal des dieux et où les dieux eux-mêmes prenaient stature humaine. [...] Les ténèbres ont eu beau recouvrir maintes et maintes fois la Grèce; jamais elles n'ont pu éclipser entièrement l'espoir de la résurrection, la foi de l'homme en l'homme. Être grec c'est être homme dans toute la force et dans toute la plénitude du terme.*⁹⁰

Es diu dels grecs que són un poble apassionat, entusiasta, amb l'esperit curiós, aventurer i temerari, de relacions fàcils. També es diu que és el poble més superficial i alhora més profund de la terra, capaç de passar de la tristesa a l'alegria en un minut; que dona en la mateixa mesura que pren: sense restriccions. Doncs, bé: Grècia, la seva gent i els seus mites van nodrir el foc de l'escriptura de Marguerite en la mateixa mesura que ho van

⁸⁹ REVERTE, Javier (1999) *Corazón de Ulises*. Madrid, Aguilar (p. 503).

⁹⁰ MILLER, H. (1958) *Le colosse de Maroussi*. París, Éditions du Chêne (pp. 59-63).

fer el seu dolor d'estimar, les persones que va conèixer, tractar i admirar, les seves lectures, la seva concepció de la història i les llegendes sentides a l'Orient. En la dècada del 1930, que centrà completament en Grècia, Yourcenar donà la traducció dels poemes de Kavafis, prengué la mitologia com a rerefons de *Feux*, obra en la qual tornà a donar veu a bon nombre de dones de l'Antiguitat, va utilitzar el substrat de la tragèdia a *Le Coup de Grâce*, va servir-se de llegendes populars a les *Nouvelles Orientales* i va crear el personatge fascinant d'*Hadrien*, fascinat, precisament, per la vida grega. En teatre, donà igualment algunes peces que s'hi relacionen: *Qui n'a pas son Minotaure?*, *Le Mystère d'Alceste* i *Électre ou la chute des masques*. I, a l'inici del seu exili als EEUU, es posà a treballar la traducció dels poetes antics de *La Couronne et la Lyre*, potser per pal·liar el seu dolor de no poder-hi tornar. En Yourcenar, Grècia ocupa l'univers dels mots, però també el de les línies, tal com mostrarem al final d'aquest apartat, amb els dibuixos d'inspiració hel·lènica que hem inclòs i que pertanyen a alguns dels relats de les *Nouvelles Orientales*.

A desgrat del que sostenen els historiadors, l'autora de *Memòries d'Adrià* imaginà per a l'emperador una estada a Grècia als 16 anys, edat que per a un romà marcava el moment en què canviava la *toga praetexta* per la *viril*. Per a ell, Grècia representa la civilització davant el caos de la barbàrie. Parlant de les disciplines gregues, Adrià diu: "*Tout ce qui nous est humain, ordonné et lucide nous vient d'elles*".⁹¹

En els documents que recullen entrevistes que se li van fer, Yourcenar sosté que no creu en pàtries exclusives ni en mares insubstituïbles; més aviat accepta tenir moltes religions i moltes pàtries. A banda d'evidenciar un desig d'universalitat, les seves paraules ens poden fer reflexionar. Les mares substituïdes eren per a ella les amigues de son pare, que li donaven caramels o li brodaven colls a l'estil anglès. Pel que fa al no reconeixement d'una pàtria única -ni Bèlgica, ni França, ni Amèrica, per bé que n'adoptés la nacionalitat-, hem vist que, en tota la seva obra, la presència de Grècia com a dispensadora de filosofia i de temes de reflexió o com a reserva de textos per a traduir i de mites que estimulen el seu imaginari i que la posen en contacte amb l'absolut és rotunda, per bé que, cap al final de la vida, es va desplaçar una mica més cap a l'Orient i cap al budisme.

Així, tal com Jeanne de Vietinghoff va ser la mare ideal que es trià com a substituta de la que no va conèixer, d'una manera semblant va adoptar Grècia com la seva veritable

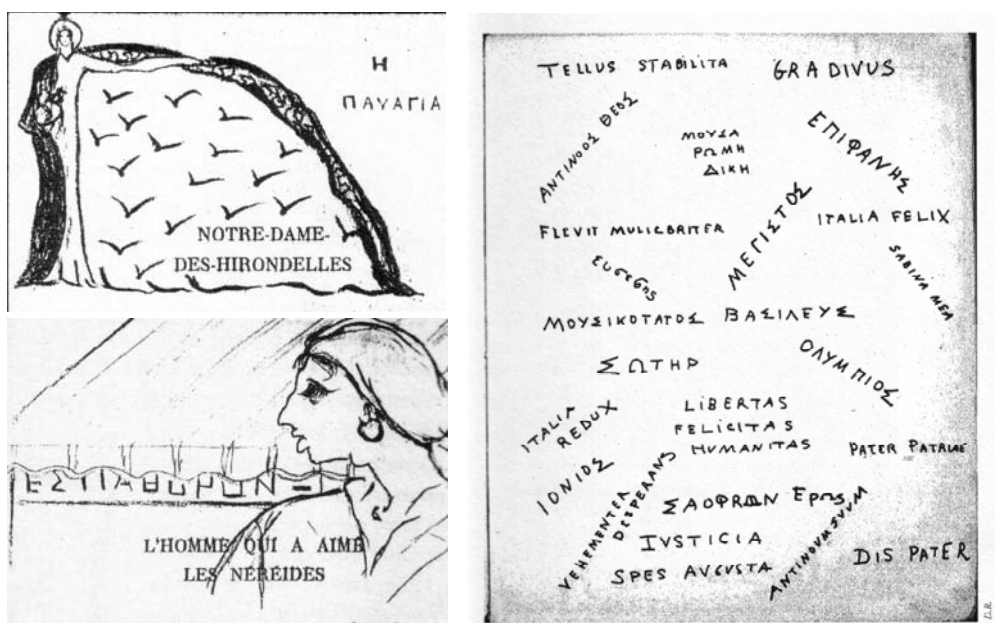
---

⁹¹ YOURCENAR, M. (1982) *Oeuvres Romanesques -M. H-* París, Gallimard (p. 459).

pàtria. De totes dues se'n va separar definitivament en un moment precís de la vida: de Jeanne, quan aquesta va trencar el vincle amb son pare; de Grècia, el 1939, quan França va entrar en la Segona Guerra Mundial. Dos amors intensos i dos motius de dolor i de frustració, potser a parts iguals. Marguerite Yourcenar escollí ser una mica grega i interioritzà una certa grecitat -*És grec tot aquell que desitja ser-ho*. Per això pogué dir que, entre les imatges que voldria veure al moment de la mort hi hauria:

*Constantinople au soleil couchant, les collines calcinées de la Grèce, le Cap Sounion au couchant, Olympie à midi; des paysans sur une route de Delphes, la messe de la Résurrection dans un village d'Eubée. Des chats ramassés avec André Embirikos dans un village d'Anatolie...*⁹²

Per acabar aquest paràgraf il·lustratiu de la seducció que Grècia exercí en M. Yourcenar, fixem-nos en la coincidència d'aquestes dues afirmacions que pertanyen a autors diferents i que es refereixen a objectes estimats també diferents. De Henri Miller, "*Rien de ce qui est unique ne peut s'expliquer. On peut décrire, adorer, vénérer...*". De Marguerite Yourcenar, "*Devant la beauté, cette chose si rare, le sentiment qui l'emporte est celui du respect*".⁹³

(Fig. 7, 8 i 9). Esbossos realitzats per M. Yourcenar per a algunes *N. O.* i per a *M. H.*

Desmós / Le Lien, n. 25. 2007

⁹² GOSLAR, M. (1998) Op. Cit (pp. 335-336).

⁹³ MILLER, H. (1958) *Le Colosse de Maroussi*, París, Éditions du Chêne (p. 40).
YOURCENAR, M. (1988) *Quoi? L'éternité* París, Gallimard (p. 75).

